

VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE
FAKULTA MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ

Obor: Mezinárodní studia - diplomacie

**Úloha a význam M. R. Štefánika
pro vznik československé diplomacie
(bakalářská práce)**

Autor: Dominika Gúcka

Vedoucí práce: prof. PhDr. Zdeněk Veselý, CSc.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma “**Úloha a význam M. R. Štefánika pro vznik československé diplomacie**” vypracovala samostatně a vyznačila všechny citace z pramenů.

V Praze dne 29. 4. 2016

.....

podpis studenta

Podakovanie:

Chcela by som sa podakovať vedúcemu svojej práce prof. PhDr. Zdeňku Veselému, CSc. za odbornú pomoc a usmerňovanie pri písaní mojej bakalárskej práce, jeho rady a cenné pripomienky.

Obsah

ÚVOD	1
1. TEORETICKO-KONCEPČNÉ VÝCHODISKO	4
1.1 Vznik štátu	4
1.2 Formovanie diplomacie	8
1.3 Diplomát ako aktér medzinárodných vzťahov	10
2 ČESKOSLOVENSKÁ ZAHRANIČNÁ POLITIKA	15
2.1 Pozadie vzniku Československa	15
2.2 Hlavní predstavitelia	18
3 MILAN RASTISLAV ŠTEFÁNIK	
A ČESKOSLOVENSKÁ DIPLOMACIA	22
3.1 Osobný a profesijný život	22
3.2 Diplomatické styky	24
3.3 Vzťah s Tomášom G. Masarykom a Edvardom Benešom	27
3.4 Význam Milana R. Štefánika	29
ZÁVER	34
Zoznam použitých zdrojov	36

Úvod

Jednou z najvýznamnejších historických udalostí v dejinách Čechov a Slovákov je vznik ich spoločného štátu Československo v roku 1918. Nachádzame sa tak v období prvej svetovej vojny a jej vyvrcholení. Vzhľadom na to, že oba národy boli súčasťou vtedajšieho Rakúsko-Uhorska, ich rozhodnutie vytvoriť spoločný štát, nebolo prijaté spočiatku pozitívne. Vojna tak poskytla príležitosť na presvedčenie medzinárodného spoločenstva o nutnosti rozpadu Rakúsko-Uhorska a nástupu viacerých národných štátov. Vzhľadom na to, že spočiatku boli štáty Dohody rozhodnuté len pre porážku Nemecka a zachovanie monarchie, čakala československých zástupcov neľahká úloha. Hlavnými predstaviteľmi zahraničného odboja boli Tomáš Garrigue Masaryk, Edvard Beneš a Milan Rastislav Štefánik. Vďaka ich činnosti na poli zahraničnej politiky a tiež vývoju vojny sa im podarilo úspešne získať dohodové mocnosti na stranu československého záujmu. Je teda zrejmé, že ich diplomatická činnosť sa v tejto situácii stala kľúčovou.

Cieľom tejto bakalárskej práce je analýza úlohy a významu Milana R. Štefánika pri formovaní československej diplomacie. Štefánik bol hlavným slovenským zástupcom v zahraničnom odboji a jeho činnosť dopomohla k vzniku Československa. Na základe jeho zásluh a súvislostí vedúcim ku konkrétnym úspechom bude možné pozorovať dôsledky jeho vplyvu ako jednotlivca. Túto tému som si vybrala, pretože považujem za zaujímavé pozorovať život jedného človeka v rámci histórie a pre naše končiny tak významnej udalosti. Vzhľadom na to, že téma vzniku Československa patrí do českej aj slovenskej histórie, venuje sa jej mnoho domácich autorov. V súčasnosti je táto problematika skúmaná z rôznych uhlov pohľadu. Väčšina českých a slovenských autorov považuje vznik Československa za úspech – oslobodenie. Niektorí ho však spolu s ďalšími nástupníckymi štátmi kritizujú, vzhľadom na to, že po približne dvoch dekádach začala druhá svetová vojna. Štefánik sa často dostáva v publikáciách do úzadia, aj keď je zaradovaný do tzv. Svätej trojice, spolu s Masarykom a Benešom.

V konaní jednotlivca je dôležité pozorovať udalosti, ktoré ho viedli k diplomatickej činnosti. Diplomatické styky Štefánika sa stali jedným z jeho hlavných prínosov, vďaka ktorým boli dosiahnuté stretnutia s najvyššími predstaviteľmi dohodových mocností. Štefánik je známy nielen svojimi diplomatickými úspechmi, ale tiež vojenskými a vedeckými. Obdivuhodným teda je to, ako sa človek venujúci astronómii dostane do najvyšších politických kruhov a je schopný ovplyvňovať dianie na medzinárodnej úrovni.

Hlavnými zdrojmi pre túto bakalársku prácu sa stáva životopis M. R. Štefánika spísaný Jánom Mlynárikom – *Cesta ke hvězdám a svobodě*, osobné zápisky T. G. Masaryka a autori venujúci sa diplomacii ako takej a diplomatovi ako aktérovi medzinárodných vzťahov. Väčšina zdrojov je dostupných v českom a slovenskom jazyku, niektoré sú v anglickom. V rámci použitých zdrojov je pozorovateľný ich rôzny charakter. Osobné zápisky a biografie majú často subjektívny charakter. Ten je prevažne pozitívne ladený, nie kritický. V snahe analyzovať skutočný význam Štefánika využívam najmä faktické skutočnosti a reálie a opis vzťahov všeobecne uvádzam pre vytvorenie predstavy o vtedajšej situácii medzi hlavnými aktérmi.

Moja bakalárska práca je členená na tri časti. Prvú časť tvorí teoreticko-koncepčné východisko, v ktorom bude uvedený historický prehľad vzniku samostatného Československa a formovanie diplomacie podľa rôznych teórií a definícií. Zahraničná politika má veľký význam a svoju štruktúru, špeciálne v prípade Československa. V tom bola kľúčovou činnosť zahraničného odboja. V poslednej podkapitole sa budem venovať diplomatovi ako aktérovi medzinárodných vzťahov. Aby som bola schopná analyzovať úlohu a význam Milana Rastislava Štefánika, je potrebné uviesť teoretický model diplomata, jeho osobnostných predpokladov, vzdelania a okolitého prostredia.

V druhej časti popíšem začiatky československej zahraničnej politiky. V podkapitolách objasním v akých okolitých podmienkach vznikala, s akými reakciami sa stretávala a aké subjekty tvorili v dobe vzniku Československa medzinárodné vzťahy. Okolité prostredie Štefánika je možné analyzovať na viacerých úrovniach. Jednou je medzinárodné spoločenstvo, teda prostredie mimo územia národov Čechov a Slovákov. Druhou úrovňou je domáce územie, teda postoj samotného Rakúsko-Uhorska, ktorého bolo budúce Československo súčasťou. Bližšie predstavím hlavných predstaviteľov zahraničného odboja a uvediem niektoré ich zásluhy. Táto skupina tvorí tiež okolité podmienky činnosti jednotlivca a ovplyvňovať tak môže aj jeho rozhodnutia.

V tretej časti sa budem venovať osobe Štefánika ako jednotlivcovi. V prvej podkapitole sa budem venovať jeho osobnému a profesijnému životu, no spomeniem len udalosti, ktoré mali vplyv na jeho diplomatickú činnosť. Keďže československá zahraničná politika bola tvorená najmä zahraničným odbojom, je potrebné uvedomiť si ako tomu dopomohli Štefánikové diplomatické styky. Z pohľadu jednotlivca je dôležité nazrieť aj na vzťahy medzi hlavnými predstaviteľmi odboja. Ich vzájomné interakcie mali tiež vplyv na ich činnosť a úspešnosť. V poslednej podkapitole uvediem konkrétne zásluhy Štefánika, no tiež jeho osobnostné

predpoklady, ktoré na základe teoretického východiska determinujú jeho úlohu, význam a vplyv ako diplomata.

1. Teoreticko-koncepčné východisko

1.1 Vznik štátu

Pre účely tejto bakalárskej práce je dôležité uviesť teoretický postup vzniku štátu, vzhľadom na to, že jej hlavnou témou je obdobie vzniku samostatného československého štátu. Potenciálny štát, ktorý sa chce stať právoplatným subjektom majúcim vlastné práva a povinnosti, musí spĺňať isté požiadavky, vďaka ktorým mu toto postavenie prináleží. Jedná sa o obyvateľstvo, ohraničené územie, verejnú moc a patrí k tomu tiež schopnosť účastniť sa vzťahov s ostatnými subjektami. Verejná moc by mala predstavovať efektívnu a autonómnu vládu.

Avšak jedným z najpodstatnejších krokov je, aby bol novovzniknutý štát uznaný už existujúcimi štátmi. Je to hlavný predpoklad na nadobudnutie jeho medzinárodnej subjektivity, aby sa mohol stať právoplatným účastníkom medzinárodných vzťahov. Vzhľadom na to, že štáty musia fungovať vedľa seba a spolupracovať, resp. spolunažívať, v jednom svete, je dôležitá ich účasť v rámci medzinárodných vzťahov. Túto podmienku potvrdzuje aj Montevidejský dohovor o právach a povinnostiach štátov z roku 1933 (Pytelová, 2012). Podľa článku 6 predstavuje uznanie štátu iným štátom jeho prijatie ako medzinárodného subjektu s vlastnými právami a povinnosťami podľa medzinárodného práva. Toto „Uznanie je bezpodmienečné a neodvolateľné¹,“ (Convention on Rights and Duties of States, 1933). Uznanie sa poníma buď podľa deklaratórnej teórie – uznanie nemá absolútne právne účinky, alebo podľa konštitutívnej – uznanie je právnym aktom potvrdzujúcim existenciu nového štátu.

Štát môže vzniknúť prvotným osídlením, rozdelením iného štátu, spojením viacerých štátov, oddelením sa od ďalej pokračujúceho štátu alebo dekolonizáciou. V prípade Československa sa jednalo o jeden z nástupníckych štátov po rozpade Rakúsko-Uhorska v roku 1918. Novými štátmi sa stali Československo, Juhoslávia, Poľsko, v novej podobe vznikli Rakúsko a Maďarsko. Územne sa o časti bývalého Rakúsko-Uhorska zväčšilo Rumunsko a Taliansko. Rakúsko-Uhorsko, pôvodne Habsburská monarchia, trvala od roku 1526 až do konca prvej svetovej vojny (Čižmarová, 2015).

Vznik samostatného československého štátu je špecifický v tom, že na to, aby vôbec mohol vzniknúť a spĺňať požiadavky štátnosti, bol v čase prvej svetovej vojny kľúčovým zahraničný odboj. V podstate hovoríme o tom, že najprv bolo dosiahnuté uznanie exilovej

¹ Všetky preklady sú vytvorené autorom, ak nie je uvedené inak.

vlády a až potom vznikol samotný štát. Stalo sa tak vzhľadom na to, že nebolo jasne ohraňované územie, stáli obyvatelia, verejná moc v rámci Rakúsko-Uhorska a samozrejme z nevdle rakúskej vlády. V tomto postupe je možné pozorovať najmä význam diplomacie a zahraničnej politiky, kedy sa hlavným predstaviteľom československého zahraničného odboja – Tomášovi Garrigueuovi Masarykovi, Edvardovi Benešovi a v neposlednom rade Milanovi Rastislavovi Štefánikovi, podarilo dosiahnuť uznanie orgánov Čechov a Slovákov na medzinárodnom poli ešte pred vznikom ich spoločného štátu.

Prvé významné prípady uvedomenia si svojej národnej identity Čechov a Slovákov prebehli v polovici devätnásteho storočia, kedy v Habsburskej monarchii prebiehali revolúcie. Politickí prestavitelia sa začali aktívnejšie venovať postaveniu týchto národov v rámci monarchie. Neboli vypočutí a preto nesúhlasili ani s rakúsko-uhorským vyrovnaním. Už v tejto dobe sa snažili dostať otázku ich postavenia aj mimo krajinu, môžeme tak hovoriť o predstaviteľoch v zahraničí už v tejto dobe. Na politickú scénu sa neskôr dostala aj mladšia generácia a tzv. realisti, medzi ktorých patril Tomáš G. Masaryk, Josef Kaizl a Karel Kramář. Ich politika bola protirakúska, snažili sa o riešenie *českej otázky* (Veselý, 2013). Na Slovensku prebiehalo Slovenské národné obrodenie. V rámci ktorého sa prvýkrát dostala do pozornosti aj *slovenská otázka*. Predstaviteľmi boli najmä štúrovci – Ľudovít Štúr, Michal M. Hodža a Jozef M. Hurban.

Čo sa týka vzniku samostatného Československa, všetky aktivity k nemu smerujúce, stúpili na význame v časoch začiatku prvej svetovej vojny, ktorá bola postupne vyhlásená medzi štátmi Dohody a centrálnymi mocnosťami. Avšak na domácej pôde bola činnosť národných predstaviteľov potláčaná, z dôvodu vojenského stavu, perzekúcií, vplyvu Nemecka a pangermanizmu² a v neposlednom rade vojenským úspechom centrálnych mocností. Prejavovala sa tak najmä pasivita, prípadne rusofilstvo a neskôr dokonca prorakúske zmýšľanie. Z tohoto dôvodu sa stal kľúčovým zahraničný odboj, ktorý sa prezentoval protirakúsky. Významné boli aj spolky v USA, ktoré poskytovali predstaviteľom zahraničného odboja najmä hmotné zabezpečenie (Masaryk, 2005). Vytvorené boli organizácie České národné združenie a Slovenská liga, ktoré spolu podpísali Clevelandskú dohodu v roku 1915 (Veselý, 2013). Súčasťou ktorej bol bod programu: „Spojenie Českého a Slovenského národa ve federatívnom zväzku štátov s úplnou národnou autonómiou Slovenska, ... “ (Clevelandská dohoda, 1915). Pravdou však je, že Slováci zaostávali v aktívnej činnosti oproti českým zástupcom.

² Pangermanizmus je idea predstavujúca zjednotenie všetkých Nemcov a ľudí hovoriacich nemecky, najmä slovanské národy v Európe.

Jednou z vedúcich osobností v zahraničí sa stal Tomáš G. Masaryk, ktorý v čase, keď žil v emigrácii, presadzoval samostatnosť Čechov a Slovákov a svoju predstavu povojnového európskeho usporiadania. Pôvodne sa stotožnil s personálnou úniou so Srbskom, neskôr so samostatnou republikou. Prvou zahraničnou inštitúciou sa pod jeho vedením stal Český komitét zahraničný, založený v roku 1915, ktorého členmi boli aj Edvard Beneš a Milan R. Štefánik. To potvrdzuje ich rozhodnutie získať slobodu a samostatnosť spoločne pre oba národy (Veselý, 2013). Pred vznikom tohto orgánu sa zahraničný odboj považoval za roztrieštený a málo koordinovaný (Mlynárik, 1989). Aby sa podarilo presadiť spoločnú myšlienku aj vo svete, bol zriadený aj ďalší, významnejší orgán – Československá národná rada (ďalej „ČSNR“). Jej iniciatívou bolo tiež podporenie spoločnej myšlienky pomocou vojenskej sily, teda tvorbou vojenských útvarov. Nazývali sa Československé légie a postupne boli zakladané na území Ruska, Francúzska a Talianska. Zaznamenali viaceré bojové úspechy na strane štátov Dohody, prvou bola bitka pri Zborove v roku 1917. To im prinieslo väčšiu priazeň medzinárodného spoločenstva. Napomáhali tiež s informačnými tokmi medzi spolkami a medzi krajanmi v armáde protivníka. Francúzsko sa stalo prvým štátom, ktorý uznal Československú národnú radu ako oficiálneho reprezentanta Čechov a Slovákov, s tým, že bola považovaná za jadro ich budúceho štátu. Potom nasledovala Veľká Británia a USA. V menšej miere bola uznaná Japonskom a Talianskom a to len ako zástupca zúčastňujúci sa medzinárodných rokovaní. Na českom území sa stal reprezentantom Národný výbor v čele s Karlem Kramářem. Na Slovensku sa činnosť zástupcov slovenskej politiky rozbiehala omnoho pomalšie než v Čechách. Avšak v roku 1918 sa uskutočnilo stretnutie Slovenskej národnej strany, ktorá odsúhlasila ideu spoločného československého štátu. Slovenským politickým orgánom sa stala Slovenská národná rada. Dokumenty, ktoré dláždili cestu smerom k dosiahnutiu cieľov týchto orgánov, boli Pittsburská dohoda, podpísaná 30. mája 1918 a Washingtonská deklarácia, podpísaná 18. októbra 1918. V tej vyhlásili nezávislosť Československa ako budúcej republiky, ktorá bude založená na demokratickom základe. A tak tento spoločný národ: „Přijímá cele demokratický a sociální princip národnostní a souhlasí s naukou, že veškeré úmluvy a smlouvy mají být sjednány otevřeně a upřímně, bez tajné diplomacie,“ (Washingtonská deklarace, Veselý, 2013, str. 197). Tzv. Svätá trojica – Masaryk, Beneš a Štefánik, stáli tiež pri vzniku dočasnej vlády 26. septembra 1918. Tá vyslala aj svojich prvých diplomatických zástupcov, v tom čase len na úrovni chargé d'affaires. 28. október 1918 je považovaný za kapituláciu Rakúsko-Uhorska po zverejnení Andrassyho nóty, podľa ktorej súhlasí s požiadavkami W. Wilsona na jednanie o mieri. V rovnaký dátum bol vydaný aj zákon o vzniku samostatného československého štátu

Národným výborom. Na Slovensku bola o dva dni neskôr prijatá Martinská deklarácia, ktorá nezávisle od diania v Čechách potvrdila československú jednotu a postavenie Slovenskej národnej rady (Veselý, 2013). Samotný vznik Československa potvrdili mierové konferencie v Paríži, konajúce sa v rokoch 1919-1920. Na ich začiatku sa francúzsky prezident vyjadril: „Čechoslováci si vydobili na Sibíri, ve Francii a v Itálii svého práva na nezávislosť,“ (Mlynárik, 1989, s. 234).

Vďaka tomuto historickému prehľadu udalostí, ktoré viedli k vzniku samostatného Československa, je nemožné poprieť význam zahraničného odboja. Osobnosti, ktoré emigrovali, no naďalej ostali v spojení so svojimi národmi, ktoré proklamovali za jeden spoločný, sa stali kľúčovými. Vďaka ich činnosti si táto idea získala pozornosť a neskôr súhlas medzinárodného spoločenstva, bez ktorého by nebol možný vznik nového štátu. V tomto je prípad Československa výnimočný, jeho zahraničná politika a diplomacia sa začala tvoriť a vyvíjať ešte pred vznikom štátu. Na jednotlivé zložky tohto odboja a ich vplyv sa zameriam v nasledujúcich kapitolách.

Netreba opomenúť fakt, že mnohé štáty vznikli na začiatku dvadsiateho storočia vďaka uznaniu práva na sebaurčenie. Rakúsko-Uhorsko bolo multikulturálnou ríšou, v ktorej žilo viacero národností. Počas vojny sa ich nespokojnosť stupňovala a postupne sa u nich prebúdali tendencie osamostatniť sa, najmä počas bojov, kedy začalo stále viac ľudí veriť v prehru centrálnych mocností. Významnými sa stalo 14 bodov amerického prezidenta Woodrowa, v ktorých sa mimo iného hovorí: „Národům Rakousko-Uhorska, jehož místo mezi národy přejeme si mít zachováno a zajištěno, budiž dána co nejvolnější možnost autonomního rozvoje,“ (Čtrnáct bodů prezidenta W. Wilsona, Veselý, 2007, s. 212). Vďaka tomuto vyhláseniu od jedného z najdôležitejších politikov na vtedajšej medzinárodnej scéne sa zväčšila pozornosť venovaná otázke národných štátov. Pôvodne súhlasil so zachovaním Rakúsko-Uhorska, avšak neskôr toto stanovisko zmenil. V ďalšej kapitole priblížim túto skutočnosť, kedy mocnosti zmenili smer svojich rozhodnutí ohľadom ďalšieho vývoja svetového usporiadania.

V súvislosti so spojením Čechov a Slovákov je dôležité spomenúť tiež proces vzniku ich spoločného názvu. Problém nastal napríklad v spojení, teda či bude spoločný štát „Československo“ alebo „Česko-slovensko“. Do obdobia prvej svetovej vojny, sa rozširovala myšlienka čechoslovakizmu, ktorá znamenala, že Slováci patria pod českú kultúru a národnosť, teda nemajú fungovať samostatne. Tieto myšlienky podporovali mnohí politici, umelci, vrátane Milana R. Štefánika. Ten používal pojem „československý“ v zámene za „český“ aj „českoslovanský“. Bolo to práve z dôvodu strachu, že oddeľovanie Čechov

a Slovákov v argumentácii, by mohlo znamenať menšie sympatie štátov Dohody (Mlynárik, 1989). Pôvodne sa používal názov „Česko-slovensko“, napr. na známkach česko-slovenskej pošty z roku 1918, avšak o rok neskôr bol spojovník odstránený a zaužíval sa názov „Československo“. Spojovník bol odstránený z väčšej časti kvôli Slovákom, ktorí sa kvôli nemu cítili nerovní Čechom (Čižmarová, 2015). Za používanie spojovníka bol aj slovenský diplomat Štefan Osuský, ktorý ho považoval za dôležitý aj v prípade názvu ČSNR (Musil, 2010). V zákone, ktorý ustanovuje vznik samostatného československého štátu sa spojovník v pomenovaní nevyskytuje (Zákon Národného výboru československého ze dne 28. října 1918 o zřízení samostatného státu československého, 1918).

1.2 Formovanie diplomacie

Už od počiatku civilizácií a prvých štátov bola dôležitá tvorba ich vzájomných vzťahov. V súčasnosti hovoríme o medzinárodných vzťahoch, o systéme, v ktorom štáty existujú. Tomuto vonkajšiemu prostrediu sa venuje zahraničná politika štátu. Zahraničná politika je jedným z pilierov štátnosti, čo potvrdzuje jej význam. Z tohto dôvodu má svoj ústavný základ, vnútorné aj vonkajšie orgány.

Aby sa mohol štát ďalej vyvíjať a starať sa nielen o svoje postavenie, ale najmä o životnú úroveň svojich obyvateľov, je potrebné, aby využíval svoje právomoci a možnosti meniť, resp. tvoriť svet okolo seba. Musíme si uvedomiť aj skutočnosť, že jednotlivé štáty môžu mať rozdielne predstavy o tom, čo je správne a čo je vhodné, preto je niekedy náročné nájsť cestu, ako môžu rôzne kultúry a národnosti vedľa seba žiť a prípadne spolupracovať. Pre tieto prípady existuje medzinárodné právo, ktoré vo väčšine prípadoch určuje isté hranice a limity, podľa ktorých sa musia medzinárodné subjekty riadiť. Mnohokrát sa nejedná len o konkrétny hmatateľný záujem štátu, ale „... aj o presadzovanie národnej a štátnej identity. Najmä zahraničná politika nového štátu je nevyhnutne aj úsilím o konštituovanie vlastnej identity, zápasom o to, aby medzinárodné spoločenstvo uznalo štát, ...“ (Weiss, 2007, str. 121).

Význam tejto vety môžeme preniesť na prípad Československa. Zahraničný odboj a jeho predstavitelia museli v prvom rade zabezpečiť, aby medzinárodné spoločenstvo začalo vnímať Čechov a Slovákov a ich spoločnú iniciatívu, pokračovať ďalej dejinami ako jeden spoločný štát. Bolo potrebné nielen predstaviť svoje záujmy a hodnoty, ale nastaviť nový obraz, podľa ktorého mohli ostatné subjekty nazerať na dovtedy utláčané národy, v prípade Slovenska takmer úplne bez kontinuity akejsi štátnosti. V prípade Čechov to bolo jednoduchšie vzhľadom na ich pestrejšiu minulosť a väčšiu jednoznačnosť línie v histórii.

Diplomacia si ako pojem prešla v histórii viacerými chápaniami. V minulosti sa často zamieňala všeobecne za výraz „medzinárodné vzťahy“, niektorí ju považovali za jednu z možností využitia štátnej moci. Označovala tiež štátne dokumenty, ale v modernej dobe hovoríme o spôsobe jednaní a riadení medzinárodných záležitostí (Veselý, 2014). Diplomacia je tiež jedným z nástrojov zahraničnej politiky:

„Diplomacia, ako metóda presadzovania národno-štátnych záujmov v medzinárodnopolitickom prostredí nenásilnou cestou, je v praxi nepochybne najdôležitejším zahraničnopolitickým nástrojom súčasnosti. Osobitne to platí pre malé štáty, akým je aj Slovenská republika, pre ktoré je z hľadiska úspešnej realizácie ich zahraničnopolitických priorít kľúčová práve kvalitná diplomacia,“ (Pajtinka, 2007, str. 78).

Uvedený citát dokazuje význam diplomacie v súvislosti s činnosťou štátu v rámci medzinárodných vzťahov. Pre účely tejto bakalárskej práce si môžeme premietnuť Československo ako uvedený malý štát, pre ktorého existenciu je, resp. bola, jeho diplomacia ako súčasť zahraničnej politiky veľmi dôležitou.

Štátne orgány zaoberajúce sa jeho zahraničnou politikou sú vnútorné – hlava štátu, vláda, ministerstvo zahraničných vecí a vonkajšie – diplomatické a nediplomatické orgány. Diplomatické misie upravuje v súčasnosti Viedenský dohovor o diplomatických vzťahoch z roku 1961 a Viedenský dohovor o konzulárnych stykoch z roku 1963. Predtým ako vstúpili do platnosti, platil Viedenský reglement vytvorený na Viedenskom kongrese v roku 1815. V ňom boli upravené najmä záležitosti týkajúce sa diplomatického protokolu, t.j. rozdelenie diplomatických zástupcov a ich správne poradie využívané na rôznych medzinárodných stretnutiach (Veselý, 2014). Pracovné podmienky upravoval Havanský dohovor o diplomatických zástupcoch z roku 1928 (Convention on diplomatic officers, 1928).

Zahraničná politika poskytuje nástroj, vďaka ktorému štát môže definovať svoju pozíciu v medzinárodnom systéme. Pri vzniku štátu to predstavuje jeho prijatie a rešpektovanie ostatnými subjektami. Bez vzájomných vzťahov medzi aktérmi medzinárodných vzťahov by de facto nebol možný jeho ďalší „život“. Z dlhodobého hľadiska je zahraničná politika dôležitá pre činnosť štátu. Ciele zahraničnej politiky sú „... jako průnik žádoucího a možného v úsilí státu,“ (Druláková & Drulák, 2011, str. 21). Nástroje zahraničnej politiky sú už spomenutá diplomacia a ďalej sú vojenské, ekonomické a ideové. Najčastejšie sa využívajú ich kombinácie. Ani samotná diplomacia bez zdanlivej podpory vojenskej sily, či iných

donucovacích prostriedkov, by nemusela byť natoľko úspešná, aby boli dosiahnuté všetky jej ciele.

V rámci Rakúsko-Uhorska, na potenciálnom území Československa, nebola možnosť budovania orgánov československej zahraničnej politiky. Tieto kroky podnikali Česi a Slováci v zahraničí. Preto v prípade úplného začiatku formovania československej diplomacie nemôžeme hovoriť o oficiálnom orgáne ministerstva zahraničných vecí. Československá diplomacia sa totiž začala formovať bez zázemia na domácej pôde, či ústavnom podložení. Na to, aby vznikol samostatný štát a následne sústava jeho orgánov, museli krajanovia budovať cestu za týmto cieľom. Edvard Beneš sa stal prvým československým ministrom zahraničia v rámci dočasnej vlády (Veselý, 2014). Neskôr ako minister zahraničných vecí už novovzniknutej Československej republiky sa rozhodol pre utužovanie vzťahov najmä s dohodovými mocnosťami v priateľskom duchu (Dejmek, 2003).

Na základe už uvedeného historického prehľadu je zrejmé, že začiatok československej diplomacie nie je možné datovať len na základe vzniku Československa. Avšak je nutné hovoriť o jej formovaní už pred touto udalosťou. Štátne orgány, konkrétne ministerstvo zahraničných vecí, sa zakladali až v rámci štátu, ale cesta k tomu začala skôr - „Za nábehy k tomu lze považovat již agendu spojenou s přípravou československého státu v zahraničí, spojenou se jménem Edvarda Beneše.“ (Veselý, 2014, str. 92). V ďalšej kapitole tejto bakalárskej práce si predstavíme hlavných predstaviteľov československej zahraničnej politiky a diplomacie a ich činnosť.

1.3 Diplomata ako aktér medzinárodných vzťahov

Oxfordský slovník definuje diplomata dvomi spôsobmi. Jeden hovorí, že je to „úradník reprezentujúci krajinu v zahraničí“ a druhý, že je to „osoba, ktorá vie jednať s ostatnými citlivým a taktným spôsobom,“ (Oxford Dictionaries, 2016). Diplomata predstavuje komplexné postavenie, v rámci ktorého má táto osoba na starosti viacero činností a povinností, spolu so svojimi právami a privilégiami. Všetky tieto náležitosti sú stanovené medzinárodným právom, ale tiež v jednotlivých štátoch ich národným právom. Hovoríme tak o zákonoch, normách, predpisoch a najmä dohovoroch, podľa ktorých sa subjekty medzinárodných vzťahov správajú, resp. by sa mali správať. Pre účely tejto bakalárskej práce sa budem venovať diplomatovi ako diplomatickému zástupcovi, jeho charakteristike, potrebnému vzdelaniu, osobnostným predpokladom a jeho vplyvu ako jednotlivca.

V dejinách sa definícia diplomata zvykla meniť. Nielen to, kto ním môže byť, ale aj jeho funkcie. Zdeněk Veselý umožňuje vo svojej publikácii *Diplomacie (teorie, praxe, dějiny)* náhľad na historický vývoj postavenia diplomatického zástupcu. Už od čias antických to bol reprezentant krajiny, ktorú zastupoval, prípadne priamo jej panovníka. V tejto dobe sa vyzvihovala najmä jeho schopnosť komunikácie. Často boli na miesta týchto zástupcov vyberaní skvelí rečníci, prípadne herci, ktorí nielen, že vedeli vystupovať na verejnosti, ale tiež presvedčiť svoje „publikum“ o svojej správe. Diplomati boli vyberaní často na základe svojho majetkového zázemia, prípadne svojho politického postavenia. V novoveku sa od rečníka začalo upúšťať a naopak, začali sa vyzdvihovať nové vlastnosti, ktorými by mal zástupca disponovať. Záležalo na jeho vzdelaní, znalosti cudzích jazykov, ale tiež schopnosti správne zhodnotiť situácie v rámci medzinárodných vzťahov. Stredovek a novovek sa vyznačoval mnohými diplomatmi, ktorí boli členmi cirkvi či šľachty. V priebehu devätnásteho a dvadsiateho storočia narastal význam diplomacie, čo spôsobilo zvýšený dôraz na profesionalitu diplomatických zástupcov (Veselý, 2014). Založené boli viaceré akademické inštitúcie, jednou z najvýznamnejších a najstarších inštitúcií bola *Orientálna akadémia*, ktorú vo Viedni v roku 1754 založila Mária Terézia (Mattoš, 2007).

V nadväznosti na vyššie uvedené, je prvou vecou, ktorá sa spája s pojmom diplomat reprezentácia. Viacerí autori ju definovali, či už Morgenthau a jeho tri roviny – symbolická, legálna a politická, alebo Jönsson a Hall a ich dve roviny – správanie a status. Každopádne reprezentácia sa v čase a priestore mení na základe situácie alebo vývoja, je to „... proces vzájomnej interakcie medzi vládcami a ich zástupcami,“ (Veselý, 2014, str. 159). Avšak nielen, že je diplomat zodpovedný za reprezentáciu vysielajúceho štátu, ale tiež sa zodpovedá prijímajúcemu štátu a ľuďstvu ako celku. Je totiž povinnosťou diplomata reprezentovať aj mier (Sharp, 1997).

Ako som už spomínala, v minulosti sa menilo aké vlastnosti boli uprednostňované, ba priam vyhľadávané u potenciálnych diplomatov. Teraz sa budem venovať viacerým autorom a zdrojom, ktoré pojednávajú o tom, aký by diplomat mal byť. Najmä čo sa týka jeho osobnostných predpokladov a vlastností. Diplomat ako jednotlivec prechádza vývojom podobne ako všetko a všetci vo svete. V jeho funkcii je dôležitá jeho objektívnosť a prezieravosť. Nemôže hľadiť len na krátkodobý horizont splnenia svojho plánu, avšak mal by myslieť aj na dlhodobé ciele, ktorých splnenie by mohlo mať svoje zárodoky už v súčasnej situácii (Sharp, 1997).

V prípade začiatkov diplomacie, teda v čase antického Grécka a neskôr Ríma, môžeme pozorovať otvorenú myseľ či už filozofov, učencov alebo práve poslov. Dôležitou sa tak stáva

schopnosť „vízie“ osoby (Ruhl, 1954, str. 62). Pretože v niektorých chvíľach je pre diplomata v zahraničí dôležité myslieť aj na to, čo môže určitý krok priniesť do budúcnosti. A to nie je niečo, čo by sa človek vedel ľahko naučiť. Je to niečo, čo má v sebe a je schopný to ďalej rozvíjať.

Diplomatický zástupca sa stáva obrazom svojej kultúry a hodnôt v zahraničí. Preto je dôležité aký vzťah si vytvorí s prijímajúcim štátom a jeho kultúrou. Ďalším problémom, ktorý môže nastať v zahraničí je, že sa tam zástupca naučí žiť ako by to bol jeho domov. Môžu sa tak zmeniť jeho názory a hodnoty. A to nemusí byť pre vysielajúci štát prínosným, dokonca to môže byť problém v procese dosahovania cieľov svojej zahraničnej politiky. Aby takáto situácia nenastala, je zvykom diplomatov presúvať po určitom období (Veselý, 2014).

Samotný zoznam vlastností, ktoré by správny diplomat mal mať, môže byť len pomyselným. Každý autor môže vyzdvihnúť inú kvalitu, spomenúť inú súvislosť, či inak pomenovať istú charakteristiku. Vo všeobecnosti by som však určite spomenula Démostenesa a jeho pozorovaciu schopnosť či komunikáciu, Callièresa a jeho trepezlivosť, vzdelanie, schopnosť dohovoriť sa v iných jazykoch a v neposlednom rade Satowa a jeho predstavu „vzdelaného gentlemana“ (Veselý, 2014).

Diplomat ako aktér medzinárodných vzťahov je v podstate jednotlivcom. Činí sám, vedie jednania na svoju zodpovednosť, v kľúčových chvíľach sa sám rozhoduje a koná podľa seba. Samozrejme, zaväzujú ho rôzne právne normy a obyčaje, avšak je potrebné vnímať ho aj ako samostatný subjekt. Tento pohľad je významným pre túto bakalársku prácu najmä kvôli analýze vplyvu jednotlivca v rámci medzinárodných vzťahov. Vamik Volkan sa vo svojej práci týkajúcej sa identity veľkých skupín, venuje aj psychoanalýze jednotlivca ako člena skupiny (Volkan, 2013). Človek sa už ako dieťa stáva súčasťou väčšej skupiny, mimo iného národu, ktorá ovplyvňuje jeho osobný rast. Jednotlivec je v rámci veľkej skupiny, s ktorou zdieľa hodnoty, schopný presadzovať ich spoločné záujmy. Preto nemyslí už len na seba ako samostatný subjekt, ale prijíma aj zdieľanú identitu štátu či národa. Z tohto dôvodu ovplyvňuje dianie na medzinárodnom poli aj jednotlivé zložky štátu, ktoré sa cítia ako jeho súčasť.

Na zahraničnú politiku a jej priebeh je teda možné nahliadať aj z pohľadu jednotlivca. Tým pádom pozorovať vplyv jednej osoby, do akej miery je schopná meniť či tvoriť prostredie medzinárodných vzťahov. Druláková a Drulák odkazujú vo svojej publikácii na učenie, ktoré spracoval Alexis De Tocqueville. V súvislosti s vplyvom jednotlivca je dôležité uvedomiť si rozdiel medzi demokratickým a autoritatívnym režimom. V prípade autoritatívneho režimu, kedy politiku vedie jeden človek, prípadne jedna strana, je dosah jeho rozhodnutí značne

výraznejší než v prípade demokracie. Keď sa politika tvorí v rámci skupiny, ktorá zastupuje názory všetkých obyvateľov krajiny, je činnosť jednotlivca len jednou zo zložiek rozhodujúcej skupiny. Súdy jedného človeka sú tvorené na základe informácií, ktoré je schopný sám prijímať a vyhodnocovať a tiež na základe viacerých činiteľov, ktoré ho ovplyvňujú. Medzi ne patrí jeho kultúra, hodnoty, vzťahy, skúsenosti, ideály a názory. Samozrejmosťou teda je, že činnosť jednotlivca má subjektívny charakter. Aby bolo možné vytvoriť analýzu, ponúka sa napríklad zaradiť skúmané objekty do skupín podľa typológie. Dlhodobou využívaným rozdelením pri charakteristike jednotlivca je delenie na jastraba a holubicu. Tieto dva pojmy predstavujú isté extrémny, podľa ktorých definujeme jednanie a zmýšľanie človeka. Jastrab je ten, kto uprednostňuje unilateralizmus a je ochotný použiť aj vojenské nástroje na dosiahnutie svojich cieľov. Holubica naopak preferuje spoluprácu a hľadanie ciest, ktoré by vyhovovali všetkým subjektom bez použitia sily. Je možné zaradiť subjekty aj do ďalších skupín na základe ich správania a hodnôt, túto teóriu viac rozpracoval historik Jean-Baptist Duroselle (Druláková & Drulák, 2011).

Pre analýzu vplyvu Milana R. Štefánika je teda potrebné pozrieť sa na výsledky jeho činnosti bez ohľadu na činnosť ostatných predstaviteľov zahraničného odboja. Ktoré historické skutočnosti sa udiali len na základe jeho zásluh a ktoré na základe celého odboja. Vďaka jeho oddeleniu od ostatných subjektov, budem schopná zodpovedať svoju výskumnú otázku – aký bol význam Milana Rastislava Štefánika pri vzniku československej diplomacie.

Zahraničná politika je ovplyvňovaná nielen situáciou za hranicami štátu, ale z veľkej časti aj domácim prostredím. To tvorí okolité podmienky jednotlivých aktérov medzinárodných vzťahov - nielen štátu, ale aj jednotlivca. Prostredie, v ktorom diplomat pracuje, ovplyvňuje jeho konanie, ale tiež dôsledky jeho rozhodnutí. Vnútorne prostredie je tvorené najmä ekonomickým a politickým stavom, v ktorom sa štát nachádza a vonkajšie prostredie je tvorené ohlasmi ostatných aktérov. Američan James Rosenau vymedzil najdôležitejšie faktory, ktoré ovplyvňujú smerovanie zahraničnej politiky. Sú nimi veľkosť štátu, ekonomická vyspelosť a politický systém (Druláková & Drulák, 2011).

Zvyčajne sa diplomatickými zástupcami stávajú muži, buď profesionálne alebo z blízkej oblasti. Avšak súčasťou diplomacie sú aj ženy, či významné osobnosti, ktoré sa špecializujú profesionálne na iný odbor. V minulosti boli ženy spomínané najmä s pojmom „cherchez la femme“, ale tiež v súvislosti s tzv. budoárovou diplomaciou.

Známe osobnosti, ktoré zastávajú diplomatické funkcie, môžeme charakterizovať ako jednotlivcov významných vo svojich odboroch, či už blízkych alebo vzdialenejších diplomacii. Tí sa popri ich práci mohli stať profesionálnymi diplomatickými zástupcami.

Často sa nimi stávajú aj bývalí politici a úradníci, napr. bývalí americkí prezidenti (Veselý, 2014). Samotný Milan Rastislav Štefánik nebol profesionálnym diplomatom, no jeho vplyv v rámci zahraničného odboja Československa mu nie je možno odporieť. Jeho kvalitám a konkrétnym zásluhám sa budem venovať v poslednej kapitole tejto bakalárskej práce.

2. Československá zahraničná politika

2.1 Pozadie vzniku Československa

Vzhľadom na vznik Československa datovaný v roku 1918, bude pre túto bakalársku prácu prvá svetová vojna jej kľúčovým obdobím. Prvá svetová vojna začala vyhlásením vojny Rakúsko-Uhorska voči Srbsku, po tom čo Srbi vykonali atentát na rakúskeho panovníka Františka Ferdinanda d'Este. Neskôr sa pripojili aj ďalšie štáty. Na jednej strane boli štáty Dohody, kam patrili Veľká Británia, Francúzsko, Rusko, neskôr sa pripojilo Taliansko, USA a ďalšie krajiny. Na druhej strane boli centrálné mocnosti – Nemecko, Rakúsko-Uhorsko, Osmanská ríša a ďalšie. Niektoré štáty si zachovali neutralitu, medzi ne patrilo napríklad Švajčiarsko a Holandsko, ktoré sa vďaka svojmu postaveniu stali častým miestom stretnutí popredných československých predstaviteľov zahraničnej politiky žijúcich v emigrácii. Prvé tendencie riešiť českú a slovenskú otázku a ich postavenie pod vládou Habsburgovcov sa objavili už počas revolučných rokov v devätnástom storočí, ako bolo uvedené v predošlej kapitole. Prostredie, v ktorom vznikalo Československo opíšem zvonku smerom dovnútra, teda najprv uvediem postoje jednotlivých krajín Dohody – Francúzska, Veľkej Británie, Ruska, USA a Talianska. Potom pohľad zo strany Rakúsko-Uhorska a domácich politikov Česka a Slovenska.

Paríž sa stal jedným z centier zahraničného odboja. Veľa času v ňom strávil Beneš, aj Štefánik. Taktiež sa stal oficiálnym sídlom Československej národnej rady. Zozačiatku však Francúzi chceli zachovať Rakúsko-Uhorsko. Ich kultúra im bola známejšia než česká a slovenská. Čo bolo problémom v presadzovaní názorov československého odboja. V súvislosti s využívaním diplomacie ako jedného z nástrojov zahraničnej politiky, bolo spomenuté, že sa často využíva ich kombinácia. Tvorenie Československých légii, ktoré bojovali na strane Dohody dopomohlo k samotnému uznaniu Československej národnej rady. Československá armáda vznikla vďaka francúzskemu prezidentovi Raymondovi Poincaré, ktorý vydal 16. decembra 1917 dokument o jej zriadení na francúzskom území. Vojensky sa tak zodpovedali práve im (Veselý, 2013). Vďaka tomu, že bola zriadená československá armáda, umožnilo to ČSNR vyhlásiť vojnu centrálnym mocnostiam. A to bol dôležitý bod v rozhodovaní štátov Dohody ohľadom budúcnosti československého národa (Musil, 2010). Francúzsko sa stalo prvým štátom, ktoré ČSNR uznalo a to nótou vystavenou 29. júna 1918 vtedajším ministrom zahraničných vecí Stephanom Pichonom. Tento orgán tak dostal potvrdenie toho, že sa stáva fundamentom pre budúcu československú vládu. Neskôr bola podpísaná aj dohoda o postavení československého národa vo Francúzsku, ktorou uznala

francúzska vláda budúcu československú vládu za svojho spojenca. Zároveň sa zaviazala napomáhať vzniku samostatného štátu Čechov a Slovákov (Veselý, 2013). Táto dohoda však nebola medzinárodnou zmluvou, jednalo sa len o štatút (Mlynárik, 1989).

Ďalším významným centrom bol Londýn. Anglický minister zahraničných vecí James Balfour uznal prostredníctvom nóty zaslanej 9. augusta 1918 Československú národnú radu ako hlavný orgán československých iniciatív. Rozhodnutie padlo taktiež na základe vojenských úspechov československých vojakov na strane dohodových mocností. Ešte pred Francúzskom, bola v roku 1918 s Anglickom uzavretá obdobná dohoda o pozícii Čechov a Slovákov vo Veľkej Británii (Veselý, 2013).

Rusko bolo v československej otázke partnerom s často nejasným postojom. Bolo to tak najmä kvôli zmenám v ruskej vláde. Pôvodne cárská vláda nesúhlasila úplne s návrhmi zahraničného odboja. Avšak, paradoxne, v domácom odboji sa často prejavovalo rusofilstvo. Rusko však tiež oceňovalo činnosť Československých légii. Práve tu armáda začala vznikať z dobrovoľníkov, ktorí ušli z armád centrálnych mocností a zajatcov z rakúsko-uhorských armád. Dosiahla tu svoj najväčší vojenský stav³. Neskôr však došlo k nezhodám na ruskom území. Krajania v Rusku vydali v roku 1916 dokument Kyjevská dohoda, podľa ktorého aj oni súhlasili so spoločným československým programom (Vojáček a kol., 2011). Po tom, čo sa v Rusku začala odohrávať socialistická revolúcia a medzi Ruskom a centrálnymi mocnosťami bol podpísaný Brest-litovský mier, museli byť československí vojaci bezpečne presunutí do Francúzska. Túto udalosť však sprevádzalo viacero konfliktov. Nielen z ruskej strany, ktorá chcela légie využiť na domácej pôde, ale aj zo strany Dohody, ktorá chcela korigovať vývoj v Rusku. Došlo aj k násilnému incidentu, kedy boli československým vojakom odobrané zbrane Rusmi. Tieto skutočnosti tak odchod jednotiek spomalovali. Definitívne opustili Rusko až po vzniku Československa, aj vďaka činnosti Štefánika, ktorej sa budem venovať v poslednej kapitole (Veselý, 2013).

USA vstúpilo do vojny až v roku 1917 a to im umožnilo sledovať dianie z tretej strany. Preto je možné sledovať vývin ich postoja voči československej otázke. V rámci 14 bodov W. Wilsona sa pristupovalo k vývoju Rakúsko-Uhorska ako k nekončiacemu, teda krajina mala byť zachovaná. Avšak na základe práva na sebaurčenie, malo byť dopriate sa jednotlivým národom samostatne vyvíjať. Tento pohľad sa však ďalším vývojom v medzinárodných vzťahoch zmenil. USA bolo centrom významných spolkov, vďaka ktorým mohli krajania materiálne aj nemateriálne pomáhať odboju. Československá národná rada

³ Vojenské stavy Československých légii tvorili v Rusku takmer 60 000 vojakov, vo Francúzsku 10 000 a v Taliansku 20 000 (Veselý, 2013).

bola uznaná za vládu de facto 2. septembra 1918. Rakúsko-Uhorsko ponúklo USA podmienky prímeria, no tie boli odmietnuté v rovnaký deň ako bola podpísaná Wahingtonská deklarácia. Tým, umožnil W. Wilson, ako jeden zo zástupcov medzinárodných subjektov, vznik Československa (Veselý, 2013).

V prípade Talianska je dôležitý vývoj jeho postavenia na medzinárodnom poli pred a počas vojny. Najprv boli členmi Trojspolku, spolu s Nemeckom a Rakúsko-Uhorskom. Neskôr sa stali neutrálnymi, no počas vojny od roku 1915 boli súčasťou Dohody. Vzhľadom na to, že súhlas s osamostatnením československého národa by mohol znamenať, že sa osamostatnia aj ďalšie slovanské štáty, nestaviali sa k nemu spočiatku pozitívne. Mohlo by to totiž pre nich znamenať územné straty. V Taliansku vznikol Taliansky výbor pre československú nezávislosť, ktorý mal pozitívny dopad na odbojovú propagandu. Postupne si tak zahraničný odboj získal sympatie talianskeho obyvateľstva. Na ich území sa začali rozširovať československé légie až v roku 1918, o čo sa zaslúžil Štefánik podpísaním dohody. Táto dohoda bola prvou bilaterálnou zmluvou medzi československým orgánom a štátom Dohody. Neskôr uviedol taliansky predstaviteľ, že: „... uvedenou dohodu Itálie pojímala jako uznání ČSNR za vládu de facto,“ (Veselý, 2013, str. 174).

O Rakúsko-Uhorsku sa dá povedať, že stálo na akejsi hranici medzi vonkajším a vnútorným prostredím ovplyvňujúcim Čechov a Slovákov. Na jednej strane to bol štát, ktorého súčasťou boli oba národy, na druhej strane, sa oba chceli osamostatniť a oddeliť od tejto krajiny. Samozrejme, stáva sa jedným z najvýznamnejších subjektov. Keby hneď umožnilo buď samostatný rozvoj jednotlivých národov alebo ich úplné osamostatnenie, bol by zrejme obraz sveta aj československej zahraničnej politiky výrazne odlišný. Jedným z argumentov, prečo by mali ostať v spoločnom politickom útvare boli historické fakty. Takmer 400 rokov trval tento mnohonárodnostný celok a spolu sa im podarilo brániť aj inváziám z Turecka (Mlynárik, 1989). Mnohí českí a slovenskí predstavitelia odboja boli prenasledovaní a bolo im znemožnené aktívne jednať v československej otázke. Rakúsky minister zahraničných vecí Ottokar Czernin nesúhlasil ani s právom na sebaurčenie národov. Dohodové mocnosti vnímali Rakúsko-Uhorsko ako nie úplne odovzdaného partnera Nemecka, preto bol vývoj jeho medzinárodných vzťahov so striedavým dianím. V roku 1917 sa rakúsky panovník Karol I. snažil ešte umožniť vývoj monarchie, tak aby sa menšinové národy nechceli oddeliť. V tej dobe bola poskytnutá príležitosť českým osobnostiam, aby sa k tejto otázke vyjadrili. Vydaný bol manifest spisovateľov, v ktorom vyžadujú v prvom rade koniec prenasledovania českých politikov a spomenutý je aj pojem československý národ. Neskôr vyslovili niektorí svoju žiadosť zreformovať Rakúsko-Uhorsko do spolkového štátu.

Ďalší naďalej trvali na samostatnom štáte. Tieto pochybnosti o postavení Rakúska však boli ukončené, keď v roku 1918 podpísalo zmluvu o spojení s Nemeckom. Vtedy nastal zlom v postoji medzinárodného spoločenstva, ktoré už viac nesúhlasilo so zachovaním Rakúsko-Uhorska a to pomohlo československému zahraničnému odboju. Nemecko tiež nesúhlasilo s osamostatnením, pretože bolo v rozpore s ich predstavou pangermanizmu. V čase mierových jednaní Ruska a následných mierových podmienok ponúknutých USA, sa Rakúsko stavalo proti vzniku národných štátov. Považovalo to za otázku, na ktorú by mala odpovedať domáca vláda a nie ostatné medzinárodné subjekty. Po skončení vojny, sa Rakúsko-Uhorsko ešte snažilo zachovať svoju existenciu v podobe spolkového štátu, avšak tieto snahy boli odmietnuté. Nielen preto, že nezodpovedali požiadavkám československého národa, no tiež preto, že otázka ich existencie už dostala medzinárodnú pozornosť a stala sa tak záležitosťou riešenou na medzinárodnej úrovni (Veselý, 2013).

2.2 Hlavní představitelia

Tomáš G. Masaryk bol súčasťou politickej scény už dlhšie pred začiatkom vojny. Spomenutá bola jeho politická strana realistov. Aj v jeho prípade prišlo rozhodnutie úplne sa osamostatniť od Rakúsko-Uhorska až neskôr. Podporoval protirakúske a slovanské myšlienky. V dôsledku jeho pozorovaní situácie doma vyhodnotil, že cesta ktorou by sa mala česká politika uberať bola zahraničná činnosť. Masaryk uvádza vo svojich zápiskoch svoju predstavu postupu československého odboja a ich cieľ – aktívne bojovať proti Rakúsku a získať pre československý národ slobodu: „... Nemôžeme-li se Rakousku postavit doma, musíme to učinit za hranicemi. Tam bude hlavním úkolem získávat pro nás a náš národní program sympatie, navázat styky s politiky, státníky a vládami spojeneckých států,“ (Masaryk, 2005, str. 35).

Masaryk využil mnohé svoje kontakty, nielen rodinné, ale aj priateľské, vďaka ktorým mohol komunikovať so zahraničnými predstaviteľmi. Prostredníctvom nich podával informácie o domácej politickej scéne a šíril svoje myšlienky a názory na rôzne miesta vo svete. Medzi hlavné centrá teda patrili Londýn, Paríž, Amerika, Petrohrad, ale nevyhýbal sa ani kontaktu doma, resp. so zástupcami Rakúsko-Uhorska. Stretol sa aj s podobnými názormi ako mal on, no napriek tomu, ostal pri presvedčení, že je potrebné bojovať proti Rakúsku zo zahraničia. Sprostredkovateľmi sa stali jeho známi, ktorí boli z neutrálnych štátov, prípadne do nich emigrovali. Sám Masaryk uvádza vo svojich zápiskoch mnohé zo svojich stretnutí, skúseností, myšlienok, ako sa postupne vyvíjal odboj. V roku 1915 vydal

memorandum Samostatné Čechy, ktoré odovzdal britskému ministrovi zahraničných vecí E. Greyovi. V tomto dokumente zahŕňa do samostatného českého štátu aj územie Slovenska a jeho obyvateľov (Veselý, 2013).

Masaryk spomína mnohé mená, ľudí, ktorí mu boli nápomocní, s ktorými spolupracoval, aj s ktorými nevychádzal. Spočiatku sa bál toho, že Dohoda bude chcieť zachovať Rakúsko-Uhorsko s tým, že ho oddelí od nemeckého vplyvu. Už v predošlej podkapitole som túto skutočnosť spomínala, no v roku 1917 sa od tejto možnosti upustilo. Ohľadom hľadania spojencov pri riešení československej otázky sa zamýšľal aj nad panslavizmom⁴. Avšak o ňom mal pochybnosti, napriek tomu, že na domácom území malo rusofilstvo veľa sympatizantov. Po absolvovaní viacerých schôdzok s rakúskymi reprezentantmi si uvedomil, že nie je možné ani zreformovať monarchiu do takej podoby, s ktorou by boli všetci spokojní. Po svojom odchode z Čiech sa v mnohých smeroch spoliehal na Beneša, ktorý naďalej pracoval na spoločnej veci. Vďaka úspechom zahraničného odboja sa stal aj ten domáci aktívnejším a sebavedomejším. Neutrálne územia, najmä Švajčiarsko a Holandsko sa stali veľmi nápomocnými, vzhľadom na to, že tu bolo možné sa stretávať s ďalšími politickými predstaviteľmi, ale tiež mať prístup k tlači zo všetkých krajín, vrátane centrálnych mocností. Avšak neostalo len pri sprostredkovaných informáciách. Masarykovi sa podarilo navštíviť všetky krajiny Dohody. Kvôli svojej činnosti sa Masaryk už v roku 1915 nemohol bezpečne vracať domov, hrozili mu perzekúcie. Mnohí ľudia ostali inšpirovaní a motivovaní a vznikalo viacero orgánov, ktoré chceli podporiť odboj (Masaryk, 2005). Najvýznamnejšími sú však Český komitét zahraničný a Československá národná rada, v ktorých obidvoch sa stal Masaryk predsedom. Dôležitou sa stala jeho činnosť v USA. Bol autorom už spomínaných dokumentov – Pittsburskej dohody a Washingtonskej deklarácie. To potvrdzuje jeho význam a rešpekt, ktorého sa mu dostávalo za hranicami. Tu sa stal predsedom ďalšej organizácie Demokratická Únia strednej Európy, ktorej členovia boli európske národy, ktoré sa stotožnili s jeho plánom pre európsku povojnovú budúcnosť. V rámci Ženevských rokovaní v roku 1918, na ktorých sa rozhodovalo o štruktúre samostatného štátu, mu bolo Národným výborom vzdané poďakovanie za činnosť v odboji, spolu s Benešom a Štefánikom (Veselý, 2013).

Počas mierových konferencií v Paríži sa sústredil na vzťahy s Britmi a Francúzmi, tých totiž považoval za kľúčových v rozhodovaní o budúcej štruktúre Európy. Toto presvedčenie sa zakladalo na predošlých skúsenostiach, najmä to, že tieto dve krajiny boli prvými, ktoré uznali odboj. Avšak Veľká Británia usilovala o ukončenie „koncertu veľmocí“ a Francúzsko

⁴ Panslavizmus predstavuje myšlienku, podľa ktorej sa majú všetci Slovania zjednotiť do jedného štátneho celku pod vedením Ruska.

chcelo zdiskreditovať Nemecko. Na základe ich rozdielnych predstáv sa nakoniec stala významnejšou francúzska diplomacia. Tá považovala československý štát za prekážku voči snahám Nemecka pomstiť sa. Problém vznikol tiež v prípade slovensko-maďarských hraníc, kedy Briti nepodporili Československo a to sa stalo sklamaním pre Beneša aj Masaryka (Dejmek, 2003).

Ďalším dôležitým predstaviteľom československej zahraničnej politiky v čase jej vzniku bol Edvard Beneš. Bol to český politik, diplomat a sociológ. S Masarykom sa bližšie spoznal počas práce v časopise Čas a neskôr sa stretli v Prahe, kedy sa Beneš rozhodol aktívne venovať riešeniu českej otázky. Mal vlastné finančné zdroje, takže jeho účasť na odboji bola dobrovoľná a nezávislá od sponzorov. Pod jeho vedením vznikla aj tzv. Maffia. Po odchode z Prahy zakotvil Beneš v Paríži. Odtiaľ bol aj naďalej v kontakte s Masarykom a ďalšími zložkami odboja. Beneš sa stal generálnym tajomníkom Československej národnej rady (Masaryk, 2005). V roku 1916 zaslali centrálné mocnosti svoj mierový návrh štátom Dohody, ktorý však nespomínal nezávislosť Československa. Vďaka Benešovej činnosti sa do odpovede Dohody, pridala ďalšia podmienka, ktorá zahŕňala oslobodenie československého národa spolu s ďalšími. Jeho aktivita bola na francúzskom území prínosnou aj v ďalších prípadoch. Po jednaniach s francúzskym premiérom G. Clemenceau bolo dosiahnuté už spomínané diplomatické uznanie ČSNR francúzskou vládou (Veselý, 2013). Už pred konaním mierových konferencií vo Francúzsku plánoval Beneš československé hranice, ktoré tam neskôr prezentoval. Tie označovali historické české územie, spolu so Slovenským územím a Podkarpatskou Rusou. Tie boli po mnohých jednaniach potvrdené, vďaka jeho dobrej argumentácii historickými a strategickými dôvodmi. Za hranicami bol uznávaným, čo potvrdzujú aj slová britského diplomata Harolda Nicolsona, ktorý ho opisoval ako inteligentného mladého muža: „... vedomého si svojich záväzkov aj voči Európe, aj voči demokratickým ideálom,“ (Dejmek, 2003, str. 20).

Domáci odboj zohrával tiež dôležitú úlohu v rámci československej otázky. Je ťažko povedať či mal ťažšiu úlohu ako zahraničný, no jednoznačne bola jeho činnosť iná. A to najmä z toho dôvodu, že domáci politickí predstavitelia často čelili perzekúciám. Oficiálne prepojenie českej politiky so slovenskou nastalo v roku 1917, kedy českí zástupci vydali vyhlásenie, podľa ktorého chceli aj oni vytvoriť samostatný československý štát – „... zahrňujúci i slovenskú vetvu národa, žijúceho v súvislom celku s historickou vlasťou českou,“ (Vojáček a kol., 2011, s. 53). V čase, kedy sa snažila monarchia zachrániť svoju existenciu, po podpísaní Brest-litovského mieru, bola v Prahe vydaná Trojkráľová deklarácia. Tento dokument obsahoval schválenie ruských mierových plánov a uznanie práva

na sebaurčenie. Čo sa týka domáceho odboja, v tomto čase sa uskutočnila generálna stávka, ktorá potvrdzovala súhlas obyvateľov so vznikom samostatného štátu. Významným bol tiež už spomenutý manifest spisovateľov. Po úspechoch, ktoré boli dosiahnuté v zahraničí, zdynamizovala sa aj činnosť doma. V Čechách bol 13. júna zriadený Národný výbor, ktorého súčasťou sa stali české politické strany, ale tiež slovenské zastúpenie. V rovnakom roku sa začali aktívnejšie podieľať na politickom dianí aj slovenskí politici. Po dlhšej dobe, kedy žiadali len samostatnosť v rámci monarchie, bola vydaná Mikulášska rezolúcia, ktorú potvrdila Slovenská národná strana 24. mája 1918. Od tohto momentu sa politickí predstavitelia zjednotili a požadovali vznik samostatného československého štátu. Medzi zúčastnenými boli mnohé významné osobnosti – Matúš Dula, Vavro Šrobár, Andrej Hlinka. Reprezentatívnym orgánom sa stala Slovenská národná rada (Veselý, 2013).

3. Milan Rastislav Štefánik a československá diplomacia

3.1 Osobný a profesijný život

Milan R. Štefánik sa narodil 21. júla 1880 v Košariskách na Slovensku. Jeho otec bol evanjelickým farárom, čo ovplyvnilo jeho duchovný život. Jeho rodina bola chudobná a finančné problémy ho sprevádzali väčšinu jeho života. Študoval techniku, fyziku a astronómiu na školách na terajšom slovenskom, maďarskom, českom a švajčiarskom území. V Prahe bol jeho profesorom aj Masaryk. Stal sa členom spolku Slovákov Detvanu. Do Paríža sa dostal v rámci svojej astronomickej činnosti, kde spolupracoval s astronómom Janssenom. Postupne sa tu stal známym v akademických kruhoch, najmä vďaka uznaniu jeho prác francúzskou Akadémiou. Mnoho informácií o jeho živote a myšlienkach sa nám dostáva z jeho korešpondencie s blízkymi ľuďmi, najmä pražskou priateľkou Mariou Neumannovou (Mlynárik, 1989). V súvislosti so Štefánikom sú často spomínané ženy v jeho okolí, ktoré mu dopomohli dostať sa do politických salónov. Patrí medzi ne napríklad snúbenica Yvonne Chautemps, z rodiny francúzskeho senátora a slobodomurára. Neskôr snúbenica markíza Giuliana Benzoni z Talianska, manželka francúzskeho senátora Claire Boas de Jouvenel, či novinárka Louise Weiss (Musil, 2010).

Počas svojej kariéry astronóma sa zúčastnil viacerých ciest po svete. Medzi ne patrí aj Rusko, v ktorom sa mu však nedostalo priateľského prijatia. Toto sklamanie ovplyvnilo jeho negatívny postoj k rusofilstvu. Napriek tomu, že na týchto cestách reprezentoval Francúzsko, nikdy nezabúdala na to odkiaľ pochádza. Mnohí ľudia, ktorí sa s ním stretli vo svojich pamätiach spomínajú na jeho lásku k vlasti a rozhorčenie nad situáciou, v ktorej sa slovenský národ nachádzal. Zvlášť mu vadila násilná maďarizácia tohto územia, o ktorej sa presvedčil nielen vďaka mnohým návštevám svojho rodiska, ale aj na základe informácií, ktoré sa mu o tejto situácii dostávali v zahraničí. V roku 1907 sa odohral incident medzi Štefánikom, ktorý cestoval vlakom spolu so svojím bratom, a maďarským poslancom Smrečányim s jeho spoločnosťou. Ten sa nelichotivo vyjadroval o slovenských politikoch, na čo ho Štefánik zdvorilo upozornil, že tých ľudí pozná a preto by nemal počuť obsah ich debaty. Tí ho však začali ohrozovať zbraňou. Načo reagoval Štefánik s chladnou hlavou, čo zneistilo protivníkov a po príchode rýchlo opustili stanicu. O tejto udalosti potom informovala tlač, uhorská aj česká (Mlynárik, 1989).

Keďže Štefánik nebol francúzskym občanom, sprevádzalo ho mnoho prekážok v jeho profesionálnom živote. Veľkú podporu však dostával od Janssenov. Vďaka jeho nominácii bol Francúzskou astronomickou spoločnosťou ocenený Janssenovou cenou za jeho štúdiá

uskutočnené na Mont Blancu (Rajchl, 2013). Neskôr ho tieto negatívne skúsenosti presvedčili o potrebe utajovať svoje plány, čo sa mu mnohokrát zišlo v rámci odboja. Tieto, ale aj ďalšie konflikty, s ktorými sa stretával v živote vo Francúzsku, mu spôsobili zdravotné problémy. Jednak po fyzickej stránke, no tiež psychickej. Trpel depresiami a vnútornými konfliktami ohľadom zmyslu jeho života a hľadaním správnej cesty, aby nezradil svoje ideály, no mohol sa venovať vede. V tejto súvislosti ho ovplyvňovalo aj jeho vierovyznanie. Evanjelické náboženstvo hovorí o jednotlivcovi, ktorý môže ovplyvňovať smerovanie svojho života, no on sa cítil pod spoločenským a materiálnym tlakom. Úľavu nachádzal na svojich cestách, vďaka ktorým sa vzdialil materiálnym hodnotám a uvedomoval si etické zásady (Mlynárik, 1989).

Napriek tomu, že dlhodobo trávil čas v Paríži, s francúzskou kultúrou sa úplne nestotožnil. Vďaka svojím cestám po Afrike, s cieľom nájsť miesto pre vlastnú hvezdáreň, sa stretával s domorodými kmeňmi utláčanými francúzskymi kolonizátormi. Videl v nich súvislosť s utláčaným slovenským národom. Aj keď existovali tieto odlišnosti v jeho názoroch, dostal sa do vysokých politických a spoločenských kruhov Francúzska. A to najmä vďaka jeho kontaktom s akademickou elitou, účasti v salónoch, ale tiež náklonnosti rodiny Janssenových. Svoje okolie si často získaval práve vďaka mnohým dobrodružným príbehom z jeho ciest. Ako cudzinca vo Francúzsku sa ho často zmocňoval pocit, že nepatrí nikam, pretože nemal vzťah ani k Rakúsko-Uhorsku ako celku. Keďže: „... byť státnim občanom despotickej monarchie nebylo pro něj ctí, proto se logicky zabývá myšlenkou získat francouzské státní občanství,“ (Mlynárik, 1989, s. 46).

S domovom bol v kontakte najmä vďaka svojmu blízkemu priateľovi Vavrovi Šrobárovi, ktorý patril medzi hlasistov⁵. Možnosť ako on sám môže pomôcť slovenskému národu nachádzal vo vedeckej činnosti. Známy bol aj svojimi finančnými problémami. Často sa dostal do dlhov. Neskôr zisky dosahoval najmä na základe svojich vynálezov, väčšinou v oblasti letectva. Keďže sa nevzdával svojej vízie postaviť vlastnú hvezdáreň, vydal sa na ostrov Tahiti, ktorý prináležal Francúzsku. Práve tu sa definitívne rozhodol pre francúzske občianstvo, aby sa vyhol byrokratickým prekážkam. To mu bolo udelené, spolu s úlohou šíriť francúzsky vplyv. V tomto čase sa on sám zamýšľal nad tým, či je pre neho táto diplomatická

⁵ Hlasisti boli Slováci zoskupení okolo časopisu Hlas. Predstavovali mladú slovenskú inteligenciu, ktorá usilovala o zlepšenie situácie slovenského národa v Rakúsko-Uhorsku. Základom boli Masarykove myšlienky a cieľom modernizácia slovenského národa a jeho pričlenenie k českému národu.

cesta správnou voľbou. Jeho činnosť však bola vo Francúzsku ocenená, keď ho francúzsky prezident menoval v roku 1914 rytierom Čestnej légie (Mlynárik, 1989).

Po vypuknutí prvej svetovej vojny musel ako francúzsky občan narukovať do armády. Tu musel riešiť svoj zdravotný stav, ale tiež svoje vierovyznanie a pôvod, kvôli ktorým sa dostával do nepriazne ostatných vojakov. Skutočnosť, že začne vojna už dlhšie očakával a preukázala sa tu jeho intuícia. Podľa tej považoval vojnu za príležitosť na „... definitivní vyřešení slovenského, ale i českého problému,“ ((Mlynárik, 1989, s. 82). Keďže už viac nebolo pre neho možné venovať sa kariére v astronómii, nachádzal svoju úlohu v pomoci slovenskému národu v armáde a politike. Jeho vojenská kariéra obsahovala mnoho úspechov, medzi ktoré patrí napríklad vybudovanie francúzskej meteorologickej stanice. Vďaka tejto stanici sa zabránilo viacerým nehodám a tiež zľahčovala prácu letcom. Bol mu ponúknutý post veliteľa na tejto stanici, no odmietol. Čím potvrdil svoju vôľu neustále jednať (Rajchl, 2013). Ďalej sa zaslúžil o zostavenie jednotky zo slovanských letcov a stal sa francúzskym dôstojníkom. Istý čas slúžil aj v Srbsku, kde sa mimo iného venoval aj odbojovej propagande. Tú využíval, pretože považoval za dôležité vytvoriť československú armádu a to najmä z Čechov a Slovákov nespokojne stojacich na strane Rakúsko-Uhorska. Jeho postavenie v rámci armády bojujúcej na strane Dohody mu poskytlo rešpekt a vážnosť jeho osoby počas jeho stretnutí s dohodovými mocnosťami. V rámci jeho činnosti v odboji navštívil vo veci československej otázky Francúzsko, Taliansko, Rusko a USA (Mlynárik, 1989). Konkrétnym úspechom, ktoré tu dosiahol sa budem venovať v ďalších podkapitolách.

Ďalšou Štefánikovou diplomatickou úlohou bola návšteva Talianska v roku 1919 vo veci ukončenia československej vojenskej misie v Taliansku. Odtiaľ cestoval domov do rodnej vlasti. Tragickým bolo jeho rozhodnutie domov letieť, pri páde lietadla zahynul. A tak sa stala táto diplomatická misia aj jeho poslednou (Mlynárik, 1989).

3.2 Diplomatické styky

Vzhľadom na to, že v diplomacii sú dôležité najmä kontakty, ich nadväzovanie a ďalšia komunikácia s jednotlivými osobnosťami, resp. subjektami, je dôležité uviesť ako ich tvoril Štefánik.

Zrejme najväčší význam pre jeho budúcu diplomatickú činnosť sa pripisuje jeho pobytu v Ekvádore v roku 1913. Tu bol na francúzskej misii s cieľom zväčšiť francúzsky vplyv v oblasti a presvedčiť ekvádorskú vládu o umožnení výstavby radiostanice na jednom z im patriacich ostrovov. To sa nakoniec podarilo a za to dostal, už spomínané, francúzske

vyznamenanie (Rajchl, 2013). Jeho stretnutia s ekvádorským prezidentom Plazom boli však úspešné na viacerých úrovniach – „Prezident ochotne a s nadšením prijímal Štefánikove vedecké aj diplomatické návrhy,“ (Zlatý fond denníka SME, 2010). Práve táto skutočnosť mala dôležité dôsledky pre neskoršiu odbojovú aktivitu. Znemožnil totiž spoluprácu Ekvádoru a Nemecka. Na základe protinemeckých názorov prezidenta Plazu, ktoré si osvojil z rozhovorov so Štefánikom, bola odmietnutá ich oficiálna návšteva (Mlynárik, 1989).

Všeobecne, najväčším vplyvom na jeho diplomatické styky mal život vo Francúzsku. Do francúzskej spoločnosti sa dostal medzi významných vedcov a politikov, s ktorými budoval užšie vzťahy aj vďaka jeho pôsobeniu na observatóriu v Chamonix, kam chodievali na dovolenky. Pri dokazovaní dôležitosti československej otázky využíval najmä argumenty vychádzajúce z histórie. Ich vzájomné nažívanie už v časoch Veľkej Moravy a neskôr význam husitstva. Keďže toto hnutie malo vo svete väčší význam, zdôrazňoval československý národ ako jeden spoločný. Ako som už spomínala, snažil sa neoddeľovať otázku českú a slovenskú pri svojej argumentácii. Medzi jeho prvé diplomatické jednania patrí stretnutie s francúzskym politikom A. de Monziem, ktorý spočiatku zastával názor o zachovaní Rakúsko-Uhorska. Napriek ich rozdielnym názorom de Monzie oceňuje jeho zápal pre riešenie československej otázky (Mlynárik, 1989). Významne mu pri vstupe do politických kruhov dopomohla manželka francúzskeho senátora Claire Boas de Jouvenel, ktorú získal pre československú vec. Ona sama mu sprostredkovala mnoho stretnutí s významnými štátnymi úradníkmi, pričom najdôležitejším bolo stretnutie s premiérom Aristidom Briandom (Musil, 2010). Bližšie sa významu tejto schôdzky budem venovať v súvislosti so spoluprácou Štefánika, Masaryka a Beneša. Základom pre československú vojenskú jednotku vo Francúzsku sa stali českí a slovenskí zajatci z Rumunska. Tých získal vďaka svojej osobnej pomoci počas nemeckých útokov na Bukurešť (Rajchl, 2013). Vo Francúzsku bol menovaný za generála, avšak len pre československú armádu (Musil, 2010).

V styku so Slovenskom ostal vďaka, už spomínanému, Vavrovi Šrobárovi. Slovenská otázka a osud utláčaného slovenského národa mu boli blízke, preto ju pripomínal slovenským zástupcom, napríklad diplomatovi Kolowratovi. Jeho presvedčením bolo, že jeho národ nebude schopný sa zachrániť sám. Jedinú možnosť videl v spolupráci s ostatnými utlačovanými Slovanmi. Zodpovednosť tak cítil aj voči ostatným juhoslovanským národom, ktorým by sa mohlo podariť tiež oslobodiť, ak by československá otázka získala dostatok podpory v zahraničí. Česi a Slováci by mohli vytvoriť prekážku nemeckej agresii a toto spojenie odôvodňuje takto: „Česi bez Slovákov by netvorili tak silný státní celek, ktorý by

mohl bezpečne vykonávať úkol jemu svätený; na druhej strane Slováci bez Čechů by boli odsouzeni k beznadějně budoucnosti,“ (Mlynárik, 1989, s. 133). Konflikt však spôsobovali niektoré názory slovenských politikov, ktoré sa nezhodovali s predstavou zahraničného odboja. Ešte v roku 1917 sa niektorí prikláňali k možnosti záchrany Ruskom. Štefánikovou nevýhodou bolo, že nemal presné informácie o politickej scéne doma, v ktorej nepoznal vzťahy a súvislosti (Masaryk, 2005). Čo sa týka jeho osobnej úlohy v rámci zahraničného odboja, videl ju v potrebe využiť aj vojenskú silu na dosiahnutie ich diplomatických a politických cieľov. Počas svojej služby v Srbsku zostavil znenie letáku, ktorým chcel vyzvať Slovanov bojujúcich na strane Rakúsko-Uhorska k pripojeniu sa k československej armáde (Mlynárik, 1989).

Pri svojej návšteve New Yorku ešte pred začiatkom vojny sa stretol s viacerými krajanmi, ktorí boli členmi českých a slovenských spolkov. Tu nadobudol väčšie presvedčenie o zmysle národného oslobodenia a narástli aj jeho sympatie voči Čechom (Mlynárik, 1989). Napriek tomu, že v roku 1917 pri návšteve USA nezískal veľa dobrovoľníkov do vojenských jednotiek, podarilo sa mu zaujať Roosevelta, ktorého získal na stranu odboja (Masaryk, 2005). Problémom v USA bolo, že miestni Česi a Slováci mali povinnosť narukovať do americkej armády. Avšak nielen to, no oni sami neboli presvedčení o tom, že by sa chceli stať súčasťou československých jednotiek. Nakoniec sa Štefánikovi podarilo ich presvedčiť a zosúladiť ich názory. Brannú povinnosť sa podarilo obísť vďaka americkému ministrovi zahraničných vecí Frankovi Polkovi, s ktorým Štefánik zjednal podmienky tejto dohody (Musil, 2010).

Jeho vzťah k Rusku nebol veľmi kladný na základe jeho prvej návštevy. Vzhľadom na istú podobu medzi cárskym Ruskom a Rakúsko-Uhorskom odmietol panslavizmus. Jediný prípad, v ktorom by podľa neho mohlo Rusko prijať československé požiadavky samostatnosti, by bol jeho demokratický režim, no to nebolo možné v súvislosti s neskorším bolševizmom. Masaryk spomína, že vďaka Štefánikovej návšteve Ruska získali cárovu podporu aj napriek konfliktu s Dürichom, ktorý bol predstaviteľom domáceho odboja a prikláňal sa k rusofilstvu (Masaryk, 2005). Keďže sa mnoho českých a slovenských vojakov nachádzalo na ich území, najmä zajatcov a dezertérov, bola tu nutná aj ďalšia Štefánikova angažovanosť. Tentokrát sa na cársky dvor dostal vďaka svojmu priateľskému vzťahu s ruským generálom Maurice Janinom a to znamenalo úspešné zostavenie československej armády. V spomínanom konflikte pri presune československých légii po vypuknutí Veľkej októbrovej socialistickej revolúcie, sa Štefánik zaslúžil na definitívnom pláne ich návratu do už novovzniknutého Československa (Mlynárik, 1989).

V Taliansku sa mu rovnako ako vo Francúzsku podarilo sprostredkovať viacero stretnutí medzi osobnosťami odboja a talianskej diplomacie a politiky (Mlynárik, 1989). Vďaka markíze Giuliane Benzoni sa stretol s talianskym premiérom Orlandom, čo umožnilo podpísť už spomínanej dohody z roku 1918. Do kontaktu s armádnymi zástupcami sa však dostal vďaka svojim vojenským úspechom. Absolvoval niekoľko letov ponad územie centrálnych mocností, vďaka ktorým mohol varovať Talianov pred nebezpečenstvom (Musil, 2010). Napriek svojmu vierovyznaniu sa mu podarilo nadviazať vzťah aj s Vatikánom (Masaryk, 2005).

3.3 Vzťah s Tomášom G. Masarykom a Edvardom Benešom

Ako bolo spomenuté, Tomáš G. Masaryk bol Štefánikovým profesorom v čase štúdií v Prahe. Už tam si začal, ako jeho študent, osvojovať jeho názory a myšlienky. Masaryk sa mu snažil byť nápomocný, keďže mu bola známa jeho situácia týkajúca sa zázemia (Masaryk, 2005). Štefánik cítil voči nemu veľký rešpekt. V ich rozhovoroch si často navzájom radili a zdieľali svoje skúsenosti a postoje. Jeho vlastenectvo spájalo často s propagáciou Masarykových názorov. Potrebu vzniku československej armády bojujúcej na strane Dohody považovali obidvaja za významnú. Najmä ako hlavný predpoklad získania si sympatií dohodových mocností. Na počiatku vojny vytvorili obaja podobné koncepcie ich predstavy o spoločnom štáte. Masarykov program však dostal väčšiu pozornosť, nielen preto, že bol uznávanejšou politickou osobnosťou, no tiež že dostal písomnú podobu, na rozdiel od Štefánikového. Obaja považovali za kľúčové presvedčiť štáty Dohody o nutnosti rozbitia Rakúsko-Uhorska. Rôzne zápisky od ľudí, ktorí poznali Štefánika, dokazujú jeho postoj voči Masarykovi. Považoval ho za mimoriadnu zložku československého odboja, ktorý patril medzi prvých, čo začali svoje činy smerovať k oslobodeniu utláčaných národov. Vyjadril sa o ňom, že je: „... mozgom a srdcom nášeho hnutí národného,“ (Mlynárik, 1989, s. 110). Spočiatku sa líšili ich predstavy o kľúčovom partnerovi spomedzi spojeneckých mocností. Masaryk sa sústredil na Britov, Štefánik na Francúzov (Musil, 2010). Ako už bolo uvedené, primárne sa dôležitejšími nakoniec stali Francúzi. Po spísaní Washingtonskej deklarácie sa postavil Štefánik na odpor voči plne demokratickým princípom budúcej republiky z obáv, že by to znemožnilo vybudovať fungujúci štát. Neskôr však svoj názor zmenil. Masaryk opísal ich vzťah nasledovne: „Mne osobně Štefánik měl až dojemně rád; splácel jsem mu jeho oddanost oddaností a za jeho pomoc v našem odboji jsem mu byl vděčen,“ (Masaryk, 2005, s. 84).

S Edvardom Benešom nemal Štefánik až taký blízky vzťah, no tiež to bol vzťah založený na vzájomnom rešpekte a priateľstve. To sa utužilo po ich stretnutí v roku 1915, vďaka ktorému sa odboj zdynamizoval. Vzhľadom na to, že po emigrovaní sa hlavným centrom Benešovej činnosti stal Paríž, mnohokrát mu dopomohli Štefánikove kontakty. On sám to uznáva vo svojej správe pre Prahu: „Ohromné služby nám tu [v Paríži] koná poručík Štefánik, Slovák, který má zde silné postavení ... Mnoho pracuje a veliké zásluhy má Štefánik,“ (Mlynárik, 1989, s. 127-128). Počas ich spoločných jednaní o koordinácii zahraničného odboja dospeli k presvedčeniu o potrebe založiť ČSNR. Avšak po vzniku Československa vznikali nezhody kvôli zastúpeniu v rámci vnútornej organizácie štátu. Štefánikové postavenie sa riešilo na základe snahy uspokojiť všetky zložky odboja, no tiež vzhľadom na negatívne hodnotenie jeho činnosti v listoch, ktoré písal Beneš Masarykovi (Mlynárik, 1989). Štefánik bol menovaný ministrom obrany a Václav Klobáček ministrom vojny. Masaryk sa teda spoliehal na to, že po Štefánikovom návrate zo Sibíru, dospejú ku kompromisu ako tento konflikt záujmov riešiť. Štefánika však opäť lákala astronómia. Nakoniec túto situáciu vyriešila jeho tragická smrť (Rajchl, 2013).

Mimo tejto dohry sa však predstavy týchto osobností pomerne zhodovali. Aby sa mohli odvolávať na právo na sebaurčenie národov, bolo potrebné zjednotiť sa aj v postoji voči jednému československému národu. Dokonca sa stretli aj ich názory na možnosť podpory zo strany Ruska. Po emigrácii Masaryka a Beneša bolo ťažšie zorganizovať ich spoločné stretnutie, no napriek tomu boli stále schopní obhajovať rovnaký cieľ. Každý mal svoje pôsobisko, svoju úlohu. Podľa Beneša nebola Štefánikova funkcia len o vykonaní daných úloh, ale sám vyvíjal ich spoločný program na základe svojich skúseností a informácií (Mlynárik, 1989). To zjavne vyvracia frázu: „Čo Masaryk myslel, to Beneš povedal, to Štefánik vykonal,“ (Musil, 2010, s. 132). V čase keď boli všetci traja prítomní v Paríži, boli ich stretnutia časté. Ich rozhovory sa týkali aktuálnej situácie, ale aj plánov do budúcnosti. Spoluprácu tejto trojice hlavných predstaviteľov opísal Masaryk: „Byl jsem dvakrát tak starý a zkušenější než Beneš a Štefánik, přirozene jsem měl vedení; ale to záleželo také v síle společné ideje a v porozumění,“ (Masaryk, 2005, s. 32).

Ako som už spomenula, veľký význam Štefánikových kontaktov v politických kruhoch, ocenili Masaryk a Beneš počas organizovaní stretnutí s významnými politickými osobnosťami v štátoch Dohody. Vďaka schôdzke Masaryka s francúzskym ministerským predsedom Briandom v roku 1916, ktorý schválil ich tendencie k samostatnosti, získali ich snahy vážnosť aj v ďalších svetových centrách (Mlynárik, 1989).

3.4 Význam Milana R. Štefánika

Až doteraz som vo svojej práci uvádzala priebeh historických udalostí vedúcich ku vzniku Československa. Niekoľkokrát som dokázala vývoj jeho zahraničnej politiky a spolu s ňou aj diplomacie už v čase počas prvej svetovej vojny. Milan R. Štefánik dopomohol k viacerým úspechom zahraničného odboja, niektoré zásluhy sú dokonca prisudzované len jemu. Aby som vysvetlila a zdôraznila význam jeho činnosti ako jednotlivca, budem sa v tejto časti venovať jeho osobnostným predpokladom v súvislosti s teoretickou koncepciou.

Za zrejme najväčšiu zásluhu, ktorú Štefánikovi pripisujú rôzni historici, bola organizácia Československých légii. Tohto zlomového bodu pre získanie plnej podpory štátov Dohody dosiahol vďaka využitiu kombinácie nástrojov zahraničnej politiky. Začal propagandou na fronte v Srbsku, kde si už vtedy uvedomoval potenciál v českých a slovenských zajatcoch. Túto myšlienku sa mu darilo šíriť nielen vďaka jeho kontaktom, ale aj vojenským úspechom, ktoré dosiahol ako člen francúzskej armády. Počet vojakov navýšil aj prostredníctvom jednaní v USA, ktorých výsledkom bol vstup amerických krajanov do vojenských jednotiek. V Taliansku sa mu podarilo dosiahnuť v roku 1918 dohodu o vytvorení československých jednotiek pod talianskym vedením. V prípade presunu vojakov z Ruska, konal Štefánik postupne. Nakoniec boli jednotky presunuté do už novovzniknutého Československa po mnohých rokovaníach so spojeneckými zástupcami a rozhovoroch s generálom Janinom (Mlynárik, 1989).

Vďaka jeho vojenskej činnosti si bol vedomý aj potreby podpory armády a činu. Nemohli stačiť slová, bolo potrebné konať. Túto jeho odhodlanosť vnímalo často jeho okolie, kedy sa o ňom v politických salónoch hovorilo ako o vášnivom podporovateľovi slovenskej slobody. Avšak svojou činnosťou napomáhal aj ostatným utláčaným národom. Vo svojej uniforme a na svojom poste si mohol dovoliť vyvíjať istý nátlak na jednotlivé medzinárodné subjekty. Vzhľadom na to, že poznal pomery v medzinárodných vzťahoch vtedajšej doby a špecifické zmýšľanie v kultúrach dohodových mocností, československý zámer vysvetľoval s dôrazom kladeným na český národ. Ako už bolo uvedené, odvolával sa na historické skutočnosti, najmä význam husitov. Avšak nemal pochybnosti o tom, že by sa neskôr v rámci samostatného štátu navzájom Česi a Slováci nezhodli o vnútornom usporiadaní (Mlynárik, 1989).

Jeho vlastenectvo je nespochybniteľné, zaujímal sa o dianie na území Rakúsko-Uhorska a budúcnosť svojej rodnej vlasti videl najmä vo vzájomnej spolupráci Slovanov. Z jeho pohľadu bol osud jedného národa podobný osudu jedného človeka. To potvrdzuje aj

Volkanovu teóriu o členstve jednotlivca v rámci skupiny, ktorá ovplyvňuje jeho činnosť. Štefánikova predstava je, že:

„Úkol národa nemůže být jiný než úkol jednotlivce. Účelně, logicky žije jen ten, kdo využívá každého okamžiku k prohloubení intelektu. Čím bystřejší je náš um, tím větší je množství v nás zpracovaných vědomostí, tím hlubší je soudnost člověka, tím jasnější jeho poměr k světu vnějšimu, a tím vroucenejší,“ (Mlynárik, 1989, s. 48).

V tomto výroku je vysvetlenie toho, ako sa staval k problematike československej otázky. Nie je možné len bezhlavo konať, ale je potrebné neustále sa informovať a zaujímať sa o dianie doma aj v zahraničí. K tomu mu dopomohli jeho diplomatické styky, vďaka ktorým vedel o postojoch štátov Dohody. Mnohokrát aj o zatiaľ neoficiálnych skutočnostiach. Nanešťastie, ako podotkol vo svojich spisoch Masaryk, nemal Štefánik taký prehľad o domácej situácii ako o situácii v spojeneckých štátoch. To mohlo mať vplyv na charakter jeho rozhodnutí, ktoré sa stávali ešte subjektívnejšími. V otázke diplomatickej činnosti zastával názor, podľa zápiskov madam de Jouvenel, že: „v živote jedinou silou, ktorá jistě vyhraje jest ‘láska‘,“ (Mlynárik, 1989, s. 126). Tento výrok naznačuje, že by sa mohol Štefánik považovať podľa typológie jednotlivca za holubicu. Avšak ako som v teórii uviedla jastrab a holubica predstavujú extrémne polohy. V komplexnom celku osobnosti by definícií holubice odporovala Štefánikova priorita vytvoriť československú armádu ako presvedčovací nástroj. Na základe týchto skutočností, nie je možné Štefánika nazvať výlučne ani holubicou ani jastrabom. Napriek tomu, že sa môže stať, že si diplomat osvojí kultúru prijímajúceho štátu, v Štefánikovom prípade sa tak nestalo. Prijal síce francúzske občianstvo, no len za účelom pomoci svojej vlasti. Neprijal dokonca ani všetky ich kultúrne záujmy, najmä kolonializmus.

Vďaka svojmu cestovaniu, poznal pomery v rámci dohodových mocností a ich zmýšľanie. To viedlo k tomu, že dokázal prakticky rozširovať program československého odboja. Jeho schopnosť rozhodovať sa definuje Beneš tak, že vedel rýchlo reagovať a vždy vyzdvihnúť to, čo v danej chvíli považoval za potrebné. Často vo svojej argumentácii zdôrazňoval historický význam prepojenia českého a slovenského národa. Na základe svojich znalostí pomerov v medzinárodných vzťahoch formoval a dopĺňal Štefánik plán postupu odboja podľa potreby. Zdôraznil význam stretnutí s poprednými zástupcami štátov Dohody, ktorým mal byť predstavený československý návrh o rozpade Rakúsko-Uhorska a povojnového usporiadania Európy. Vytvorenie československých vojenských jednotiek považoval za prioritu, aby to

mohli neskôr použiť ako dôkaz záujmu Čechov a Slovákov spolupracovať s dohodovými mocnosťami. Organizácia odboja mala podľa neho prebiehať pod záštitou jedného legitímneho orgánu. V tomto smere sa zhodol s Benešom a spolu sa zaslúžili o vznik ČSNR. Pre definitívne rozhodnutie Dohody podporiť vznik Československa, bolo potrebné predstaviť im jeho budúci význam v rôznych oblastiach. Jednalo sa tak o zodpovedanie otázky, aký zisk bude mať medzinárodné spoločenstvo z nimi navrhnutej povojnovej štruktúry Európy, čo sa týka ekonomiky, politiky, geografie a vojenskej stratégie (Musil, 2010). Spolu s jeho príspevkami k plánu odboja, treba spomenúť aj to, že už na začiatku vojny vytvorili s Masarykom nezávisle od seba podobné koncepcie československého štátu. Štefánik však predpokladal, že Francúzsko sa v danej veci stane lepším partnerom a to sa časom aj potvrdilo.

V teoretickej časti som uviedla možnosť vzdelávania diplomata. V čase života Štefánika existovali inštitúcie, ktoré mohol navštevovať s cieľom stať sa profesionálnym diplomatom. Avšak, to nebolo jeho zámerom. Jasný dôkaz je v jeho štúdiu iných oblastí a tiež počiatočné presvedčenie, že slovenskému národu môže pomôcť prostredníctvom svojej vedeckej činnosti. Ešte v čase, keď reprezentoval Francúzsko v Strednej Amerike, odohrával sa v ňom vnútorný konflikt, či je diplomacia to, čomu sa chce venovať. Jeho prípad dokazuje, že vzdelanie nie je všetkým, čo diplomat potrebuje. Štefánik získal mnoho praktických skúseností počas svojho pobytu v Ekvádore a tie neskôr využil v rámci odboja.

Hneď po vypuknutí vojny videl v nej príležitosť na vyriešenie otázky utlačovaných národov Rakúsko-Uhorska. Nesústredil sa však len na diplomaciu ako nástroj zahraničnej politiky, ale tiež na činnosť propagandy medzi vojakmi, ktorých nabádal na vstup do československej armády. S týmto začal ešte v čase, kedy nebolo jasné riešenie československej otázky. Už vtedy videl českých a slovenských vojakov ako pomoc k dosiahnutiu dlhodobého cieľa – oslobodenie českého a slovenského národa. Pri argumentovaní tejto iniciatívy vyzdvihoval aj prínos pre štáty Dohody. Funkčné politické celky v strednej Európe by sa stali prekážkou v prípade ďalšej nemeckej agresie. To potvrdzuje jeho víziu a orientáciu na dlhodobé ciele, ktorú považovali už antickí filozofi za jednu zo základných vlastností diplomata. V tejto dobe oceňovali aj umenie rétoriky, ktoré môžeme dokázať u Štefánika vďaka mnohým predstaviteľom, ktorých presvedčil o československej idey. Krátkodobé kroky, ktoré viedli k dosiahnutiu dlhodobých cieľov videl hlavne v aktívnej činnosti. V jeho profesijnom živote môžeme vidieť, že mu nevyhovovali úradnícke posty. Radšej cestoval a stále napredoval. Napríklad po vybudovaní

francúzskej meteorologickej stanice, kedy mu bolo ponúknuté jej vedenie, odmietol. To len dokazuje jeho odhodlanie byť naďalej aktívne činným.

S úlohou a významom jednotlivca sa Štefánik potýkal už od začiatku svojho života. Vplyv mal jeho otec a evanjelické vierovyznanie. To hovorí o tom, že jednotlivec je strojom svojho osudu. Avšak v jeho životných skúsenostiach, kedy bol vo Francúzsku často pod tlakom spoločenských noriem, začal mať pochybnosti. V rámci československého odboja sa stal súčasťou skupiny Čechov a Slovákov. Ako Slovák sa cítil už predtým, no nemal pocit pevného zázemia v Rakúsko-Uhorsku, ani vo Francúzsku pred prijatím ich občianstva. V tejto skupine, spolu s Masarykom a Benešom, obhajovali svoje ciele a myšlienky československého národa. Ako hovorí Volkanova teória, pre jednotlivca je častokrát ľahšie obhajovať spoločné záujmy skupiny než len svoje osobné. Vďaka tomu, že boli uvedené všetky politické, vojenské, aj diplomatické úspechy tejto skupiny, tak sa táto teória potvrdila. Ich jednotlivá činnosť so spoločným cieľom priniesla nielen im obdivuhodné výsledky. Jeho vplyv ako jednotlivca bol limitovaný na základe demokratických princípov, ktoré Česi a Slováci prijali a potvrdili vo Washingtonskej deklarácii. Ako uvádzam vyššie, spočiatku s jej znením nesúhlasil. Výhrady mal voči plne demokratickým princípom, na ktorých malo byť Československo postavené. Toto znenie sa však nezmenilo kvôli rozhodnutiu ostatných predstaviteľov, najmä Masaryka, a ukázalo sa to ako správna voľba. Štefánikov názor bol subjektívny, vychádzajúci z vlastného spracovania a vyhodnotenia jemu dostupných informácií.

Ďalšou úrovňou sú okolité podmienky mimo tejto skupiny. Tie predstavuje medzinárodné spoločenstvo. Spočiatku sa nachádzal odboj v situácii, kedy štáty Dohody chceli zachovať Rakúsko-Uhorsko aj po vojne. Keď však nastal zlom v roku 1917, vďaka vzniku Československých légii, naklonila sa Dohoda smerom k rozpadu monarchie a nástupu národných štátov. Stalo sa tak aj z toho dôvodu, že reformácia Rakúsko-Uhorska už nebola považovaná za dostatočné riešenie povojnového usporiadania Európy. Táto zmena v postoji Dohody uľahčila činnosť odboja. To dokazuje postupné uznávanie ČSNR za reprezentatívny orgán Čechov a Slovákov a základ ich budúceho spoločného štátu. Čo sa týka okolitých podmienok, môžeme v súvislosti so Štefánikovými zásluhami uvážiť aj nasledovné. Československé légie sa z veľkej miery skladali zo zajatcov. Nielenže ich spoľahlivosť a loajalita môžu byť otázne, ale existoval aj právny problém. Podľa Haagskeho dohovoru o právach a úzoch pozemnej vojny z roku 1907 je zakázané využívať zajatcov na vojenské operácie. Napriek tomu sa Štefánikovi podarilo presvedčiť kompetentných o tom, že dohovor nie je porušený, ak sa títo zajatci stanú vojakmi budúceho Československa (Musil, 2010).

Formovanie československej diplomacie, ako som mnohými prípadmi demonštrovala, bolo umožnené z veľkej miery vďaka Štefánikovým stykom v štátoch Dohody. Jeho osobné schopnosti ako diplomata boli potvrdené nielen jeho uvážlivým správaním, napríklad pri konflikte s Maďarmi v roku 1907, ale tiež francúzskym vyznamenaním. Rád rytiera Čestnej légie dostal nielen za svoje pôsobenie v rámci astronómie, ale tiež za diplomatickú misiu vo veci francúzskeho vplyvu v zahraničí. Masaryk aj Beneš potvrdili jeho zásluhy na nadväzovaní kontaktov so zahraničnými predstaviteľmi. Najdôležitejšími sú zrejme stretnutie Brianda a Masaryka v Paríži a podpísanie prvej medzinárodnej zmluvy medzi československým reprezentatívnym orgánom a dohodovou mocnosťou – talianskym premiérom Orlandom.

Beneš sa o Štefánikovi vyjadril takto: „On to byl, který připravoval zejména osobní styk se všemi význačnými osobnostmi pro naše pracovníky, který dal první základy naší diplomatické činnosti a který právě byl prvním a nejlepším naším diplomatem,“ (Mlynárik, 1989, s. 155). Masaryk však spôsob Štefánikovej argumentácie nedefinoval vyslovene ako činnosť diplomata. Podľa neho: „propagandu vedl více po způsobu apoštola nežli diplomata a vojáka,“ (Masaryk, 2005, s. 83). Avšak zároveň si uvedomoval, že Štefánikovi sa podarilo dostať na takmer všetky fronty, kde bojovala Dohoda, do politických orgánov a salónov. Samotný Štefánik sa nepovažoval len za diplomata. Po vzniku Československa sa chcel vrátiť k astronómii a meteorológii. Avšak jeho tragická smrť spôsobila, že zomrel práve na vrchole svojej vojenskej a diplomatickej kariéry.

Význam jeho činnosti bol často degradovaný v čase socialistického Československa. Mimo iného, mu bolo vytýkané francúzske štátne občianstvo. Avšak ako bolo uvedené, v jeho osobnej korešpondencii existujú dôkazy jeho zmýšľania. Bol vlastencom aj po prijatí francúzskeho občianstva a považoval ho za krok napomáhajúci k riešeniu slovenskej otázky. Ministerstvá zahraničných vecí Slovenskej republiky a Českej republiky mu v súčasnosti jeho zásluhy potvrdzujú. Najväčší význam jeho osobnosti prisudzujú vo veci Československých légii a súvisiacemu podpisu dohody s Talianskom. Otázke ohľadom úlohy Štefánika v zahraničnom odboji sa dostalo väčšej pozornosti v súvislosti so 130. výročím jeho narodenia. V roku 2001 nadobudol na Slovensku účinnosť zákon o zásluhách M. R. Štefánika. Ten hovorí: „Milan Rastislav Štefánik sa mimoriadne zaslúžil o to, že slovenský národ sa stal štátotvorným národom samostatného česko-slovenského štátu,“ (Zákon o zásluhách M. R. Štefánika o Slovensko, 2000).

Záver

Obdobie prvej svetovej vojny bolo nepopierateľne významným pre svetové dejiny. V tomto čase sa začala formovať československá diplomacia s odvážnym cieľom dosiahnuť rozpad takmer 400-ročnej monarchie a založiť nový štát spojením dvoch národov. Vznik Československa je teda obrovským úspechom, za ktorý sa pripisujú zásluhy hlavným predstaviteľom československého odboja. Milan Rastislav Štefánik bol nepochybne jedným z nich. V tejto práci som popísala jeho jednotlivé kroky v rámci odboja, aj to, za ktoré bol zodpovedný on sám a ku ktorým dopomohol.

Jednotlivec sa vždy nachádza v prostredí, s ktorým je vo vzájomnej interakcii. Výsledky tejto interakcie závisia od profilu osoby a charakteru okolitých podmienok. Rozdielny vplyv má zdatný jednotlivec v priaznivom a nepriaznivom prostredí a takisto nekompetentný jednotlivec v priaznivých a nepriaznivých podmienkach. Traja hlavní predstavitelia československého odboja boli jednoznačne zdatnými aktérmi, významnými osobnosťami, ktoré sa zaslúžili o svoju dobrú povesť ešte pred začiatkom vojny. To ovplyvnilo reakciu štátov Dohody, vzhľadom na to, že to neboli diktátori, ktorí by chceli za každú cenu dosiahnuť svoje ciele. Boli to vzdelaní ľudia, ktorí chceli rokovať a zabezpečiť slobodu pre utláčané národy, s prihliadnutím aj na postavenie ostatných medzinárodných subjektov.

M. R. Štefánik bol dôležitou súčasťou zahraničného odboja. Zorganizoval Československé légie, ktoré sa stali zlomovým bodom v rozhodovaní dohodových mocností o budúcom usporiadaní Európy. Sprostredkoval dôležité stretnutia Masaryka a Beneša s významnými osobnosťami Talianska a Francúzska. Jeho schopnosťou využívať diplomaciu, ale tiež ďalšie nástroje zahraničnej politiky, si získal priazeň aktérov medzinárodných vzťahov. Vďaka tomu sa môže stať príkladom aj pre budúce generácie diplomatov a politikov. Konal na základe svojich osobných ideálov a hodnôt. Aby dosiahol spolu s ostatnými predstaviteľmi odboja ich spoločné ciele, dokázal využiť svoje schopnosti, kontakty a skúsenosti, pričom jeho hlavnou hodnotou ostávala láska k rodnej vlasti. Žiaľ, v dôsledku jeho predčasného úmrtia sa nedožil všetkých prínosov svojej činnosti. Stal sa významnou osobnosťou československých dejín, na jeho pamiatku boli pomenované ulice, letisko, postavené boli sochy a vybudovaná bola mohyla na slovenskom vrchu Bradlo. Jeho život bol dôkazom, že sa riadil svojim životným mottom: „Veriť, milovať, pracovať,“ (Zákon o zásluhách M. R. Štefánika o Slovensko, 2000).

Cieľom tejto práce bolo zodpovedanie výskumnej otázky o úlohe a význame Štefánika pre vznik československej diplomacie. O túto analýzu som sa pokúsila na základe dostupných zdrojov. Pre ďalšie skúmanie je možné zamerať sa na jednu udalosť, napr. podpísanie dohody

s Talianskom z roku 1918. A tu sledovať konkrétne kroky Štefánika a ostatných subjektov, akým spôsobom bola dohoda nakoniec dosiahnutá. Ďalšou možnosťou je tiež hlbšia analýza a porovnanie s inými jednotlivcami v rámci medzinárodných vzťahov. Napríklad porovnanie možnosti vplyvu jednotlivca v autoritatívnom a demokratickom režime.

Zoznam použitej literatúry

OFICIÁLNE DOKUMENTY

Clevelandská dohoda, 1915. [cit. 2016-04-28]. Dostupné na <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/clevelandska-dohoda-22-23-10-1915/>

Convention on diplomatic officers. The American Journal of International Law, Vol. 22, No. 3, Supplement: Official Documents (Jul., 1928), pp. 142-147. American Society of International Law. [cit. 2016-04-28]. Dostupné na: <http://www.jstor.org/stable/2213103>

Convention on Rights and Duties of States (inter-American). December 26, 1933. [cit. 2016-04-28]. Dostupné na: http://avalon.law.yale.edu/20th_century/intam03.asp

VESELÝ, Zdeněk. *Diplomacie (teorie, praxe, dějiny)*. 2. upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014. ISBN 978-80-7380-505-0.

VESELÝ, Zdeněk. *Dějiny mezinárodních vztahů*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, 606 s. ISBN 978-80-7380-018-5.

Zákon Národního výboru československého ze dne 28. října 1918 o zřízení samostatného státu československého. [cit. 2016-04-28]. Dostupný na: <http://spcp.prf.cuni.cz/lex/11-18.htm>

Zákon NR SR č. 402/2000 Z. z. o zásluhách M. R. Štefánika o Slovensko, 2000. [cit. 2016-04-28]. Dostupné na: <http://www.sns.sk/o-slovensku/osobnosti/milan-rastislav-stefanik/>

LITERATÚRA

ČIŽMÁROVÁ, Libuše. *History of and popular attitudes towards names for the Czech-speaking territory*. AUC Geographica, 2015, 50, No. 1, pp. 7–22. [cit. 2016-04-28]. Dostupné na: <http://dx.doi.org/10.14712/23361980.2015.83>

DEJMEK, Jindřich. *Nenaplněné naděje: Politické a diplomatické vztahy Československa a Velké Británie od zrodu První republiky po konferenci v Mnichově (1918-1938)*. Univerzita Karlova v Praze: Nakladatelství Karolinum, 2003. ISBN 978-80-246-2700-7.

DRULÁKOVÁ, Radka a DRULÁK, Petr. *Tvorba a analýza zahraniční politiky*. 3. vyd. Praha: Oeconomica, 2011. 183 s. ISBN 978-80-245-1815-2.

MASARYK, Tomáš Garrigue. *Světová revoluce: Za války a ve válce 1914-1918*. Spisy TGM – svazek 15. Svazek připravil Jindřich Srovnal. Praha: Masarykův ústav AVČR a Ústav T. G. Masaryka, o. p. s., 2005. ISBN 80-86495-27-2 (Masarykův ústav AV ČR). ISBN 80-86142-17-5 (Ústav T. G. Masaryka, o. p. s.).

MATTOŠ, Boris. *Svetové diplomatické školy – Diplomatiche Akademie Wien*. In: Zborník z vedeckej konferencie ZAHRANIČNÁ POLITIKA A DIPLOMACIA SLOVENSKEJ REPUBLIKY V KONTEXTE EURÓPSKEJ INTEGRÁCIE. Bratislava: Vydavateľstvo EKONÓM, 2007. ISBN 978-80-225-2467-4. Str. 72-76.

MLYNÁRIK, Ján. *Cesta ke hviezdám a svobode: Milan Rastislav Štefánik 1907 – 1919*. Mnichov: Národní politika, 1989.

MUSIL, Miroslav. *Diplomat a stratég Milan Rastislav Štefánik (pri príležitosti 130. výročia jeho narodenia)*. Studia Politica Slovaca (Studia Politica Slovaca), issue: 2 / 2010, pages: 132-139. Dostupné z: www.cceol.com

PAJTINKA, Erik. *Slovenská diplomacia a jej dimenzie v 21. Storočí*. In: Zborník z vedeckej konferencie ZAHRANIČNÁ POLITIKA A DIPLOMACIA SLOVENSKEJ REPUBLIKY V KONTEXTE EURÓPSKEJ INTEGRÁCIE. Bratislava: Vydavateľstvo EKONÓM, 2007, s. 77-84. ISBN 978-80-225-2467-4.

PYTELOVÁ, K. *Špecifiká postavenia štátu ako subjektu medzinárodného práva*. Medzinárodné Vzťahy, 10(4), 109-118. [cit. 2016-04-28]. Dostupné na: <http://search.proquest.com/docview/1316622978?accountid=17203>

RAJCHL, Rostislav. *Milan Rastislav Štefánik, astronóm, vojak a diplomat*. Pokroky matematiky, fyziky a astronomie, Vol. 58 (2013), No. 1, 50-62. [cit. 2016-04-28]. Dostupné na: <http://dml.cz/dmlcz/143258>

RUHL, J. Bartlett. *The Classics and Diplomacy*. The Classical Journal, Vol. 50, No. 2 (Nov., 1954), pp. 61-63+90. The Classical Association of the Middle West and South. [cit. 2016-04-28]. Dostupné na: <http://www.jstor.org/stable/3292782>

SHARP, P. *Who needs diplomats? The problem of diplomatic representation*. International Journal, 52(4), 609, 1997. [cit. 2016-04-28]. Dostupné na: <http://search.proquest.com/docview/220852402?accountid=17203>

VESELÝ, Zdeněk. *Dějiny české zahraniční politiky*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Oeconomica, 2013. 536 s. ISBN 978-80-245-1945-6.

VESELÝ, Zdeněk. *Diplomacie (teorie, praxe, dějiny)*. 2. upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014. ISBN 978-80-7380-505-0.

VOJÁČEK L., KOLÁRIK J., GÁBRIŠ T. (v spoluautorstve). *Československé právní dějiny (1918-1992)*. 1. vyd. Bratislava: EUROKÓDEX, s.r.o., 2011. 424 s. ISBN: 978-80-89447-42-8.

VOLKAN, V. *Large-group-psychology in its own right: Large-group identity and Peace-making*. International Journal of Applied Psychoanalytic Studies. Sep 2013, Vol. 10 Issue 3, p210-246. 37p. DOI: 10.1002/aps.1368.

WEISS, Peter. *Formovanie slovenskej diplomacie a jej inštitucionálnych základov*. In: Zborník z vedeckej konferencie ZAHRANIČNÁ POLITIKA A DIPLOMACIA SLOVENSKEJ REPUBLIKY V KONTEXTE EURÓPSKEJ INTEGRÁCIE. Bratislava: Vydavateľstvo EKONÓM, 2007, s. 117-136. ISBN 978-80-225-2467-4.

ZLATÝ FOND DENNÍKA SME. Milan Rastislav Štefánik: *Ekvádorský zápisník* (z roku 1913). Podľa vydania z roku 1928 vydaného v roku 2005 vydavateľstvom Spolku slovenských spisovateľov v Bratislave. Pre Zlatý fond denníka SME zdigitalizovali: Viera Studeničová, Michal Garaj, Dušan Kroliak, Karol Šefranko, Slavomír Kancian, Daniel Winter, Katarína Tínesová, Michal Belička, Ivana Černecká, Zuzana Babjaková, Ida Paulovičová, Lucia Muráriková, 2010. [cit. 2016-04-28]. Dostupné na: http://zlatyfond.sme.sk/dielo/1273/Stefanik_Ekvadorsky-zapisnik/1

INTERNETOVÉ ZDROJE A WEBOVÉ STRÁNKY

Oxford Dictionaries. Prístupné online na: www.oxforddictionaries.com

Ministerstvo zahraničných vecí České republiky. Prístupné online na: www.mzv.cz

Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí Slovenskej republiky. Prístupné online na: www.mzv.sk